

Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmesi Mücadelesinde Aydın Milletvekili Mustafa Şükrü Koç ve Faaliyetleri

Bilgesu POLAT*

Araştırma Makalesi

Makale Geçmişi

Başvuru Tarihi: 16.12.2024

Kabul Tarihi: 12.05.2025

Research Article

Article History

Date of Application: 16.12.2024

Acceptance Date: 12.05.2025

Özet

Bu çalışma, yalnızca Aydın Milletvekili Mustafa Şükrü Koç’un yaşamını ve eylemlerini değil, onun ışığında bir bütün olarak öğretmen mücadelesinin tarihsel boyutunu ele almıştır. Bu ele alışla birlikte çalışmada Mustafa Şükrü Koç’un Türk eğitim ve parlamento tarihine katkıları ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışma 1961-77 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi Aydın milletvekili olarak görevini sürdürmüş olan Mustafa Şükrü Koç üzerine yapılan ilk çalışma niteliğini taşımaktadır. Çalışmada ilk olarak 1945 yılından sonra öğretmenlerin mücadelesi içerisinde hangi derneklerin ortaya çıktığı, bu derneklerin oluşum aşamaları ve ideolojik tutumları ile Şükrü Koç’un bu süreçte yaklaşımı ve Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği’ndeki faaliyetleri ele alınmıştır. Daha sonrasında 27 Mayıs Darbesi’nin değiştirdiği atmosfer içerisinde Şükrü Koç’un meclise girişi, o dönemin en kitlesel öğretmen örgütü olan Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu’na başkan oluşu ve federasyonu nasıl ileriye taşıdığı üzerinde durulmuştur. Şükrü Koç öncülüğünde 60’lı yıllar boyunca öğretmenlerin özlük ve sendikal haklara kavuşma mücadelesinden bahsedilmiştir. Şükrü Koç üzerinde yapılan karalama kampanyalarına değinilmiş ve Koç’un bunlara nasıl yanıt geliştirdiği incelenmiştir. Köy Enstitüsü çıkışlı bir öğretmen olarak Şükrü Koç’un Köy Enstitülerine bakış açısı ve Köy Enstitülerini yeniden hayata geçirme girişimleri ele alınmıştır. Çalışmada son olarak Amerika’nın Türk eğitim sistemine olan müdahaleleri ve buna nasıl bir direnç gösterildiği, Şükrü Koç’un federasyon başkanlığı görevinden sonra mecliste Adalet Partisi iktidarına karşı hangi görüşleri savunduğu detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Şükrü Koç, Eğitim, Öğretmen, Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu

Aydın Deputy Mustafa Şükrü Koç and His Activities in the Struggle for Teacher Organization in Turkey

Abstract

This study not only addresses the life and actions of Aydın Deputy Mustafa Şükrü Koç, but also the historical dimension of the teachers' struggle as a whole in his light. With this approach, the study attempts to reveal Mustafa Şükrü Koç's contributions to the history of Turkish education and parliament. In addition, the study is the first study on Mustafa Şükrü Koç, who served as the Republican People's Party Aydın Deputy between 1961-77. The study first addresses which associations emerged within the teachers' struggle after 1945, the formation stages and ideological attitudes of these associations, and Şükrü Koç's approach to this process and his activities in the Aegean Region Village Teachers' Association. Later, it focuses on Şükrü Koç's entry into parliament within the atmosphere changed by the May 27 Coup, his becoming the president of the National Federation of Turkish Teachers' Associations, the most massive teacher organization of that period, and how he carried the federation forward. The struggle of teachers to gain personal and union rights throughout the 60s under the leadership of Şükrü Koç was mentioned. The smear campaigns against Şükrü Koç were mentioned and how Koç responded to these was examined. Şükrü Koç's perspective on Village Institutes as a teacher who graduated from the Village Institute and his attempts to revive the Village Institutes were discussed. Finally, the study examined in detail the interventions

*Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, ORCID No: [0009-0006-3262-5808](https://orcid.org/0009-0006-3262-5808), 2330600115@stu.adu.edu.tr

of America in the Turkish education system and how this was resisted, and what views Şükrü Koç defended against the Justice Party government in the parliament after his term as federation president.

Key Words: Mustafa Şükrü Koç, Education, Teacher, National Federation of Teacher Associations of Turkey

Giriş

Mustafa Şükrü Koç¹, 1925 yılında Aydın'ın Kuyucak ilçesinde hayata gözlerini açmıştır.² İlkokul 5. sınıfa kadar öğrenimini doğduğu yer olan Kuyucak'ta sürdüren Koç, 5. sınıfa geldiğinde Köy Enstitülerinin başlangıç nüvesi kabul edilen ve Ekim 1937'de kurulan İzmir Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu'na geçmiştir.³ Burada gördüğü eğitimi de başarıyla tamamlayan Koç, 1941 yılında açılan ve 1942 yılında faaliyete geçen Ankara Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nde öğrenimine devam etmiş⁴ ve ilk yazılarını da bu enstitüye bağlı olarak çıkan Köy Enstitüleri Dergisi'nde yazmıştır.⁵ Şükrü Koç bu derginin dışında İmece⁶, Yücel Aylık Sanat ve Fikir Dergisi⁷, Yeni Öğretmen, Köy ve Eğitim, Gayret, Yön, Sosyal Adalet, Özgür İnsan ve Birlik dergilerinde de yazılar yayınlamıştır.

Yüksek lisansını Londra Üniversitesi Pedagoji Enstitüsü'nde "Eğitimde Teori ve Uygulama" konusunda yapan Şükrü Koç'un, hayatı boyunca milletvekili ve siyasetçi kişiliğinin yanında öğretmen, eğitimci ve pedagog yanını da her zaman koruduğu anlaşılmaktadır. Çalışma hayatını ilköğretim müfettişliği, öğretmen okulu öğretmenliği ve 27 Mayıs'tan sonra ise bir süre Millî Eğitim Bakanlığı'nda planlama müdürü olarak geçirmiştir. İlk olarak İzmir'de yayınlanan Demokrat İzmir Gazetesi'nde, sonra da Ulus ve Milliyet gazetelerinde yazarlık yaptığı görülmektedir.⁸

¹ Meclis arşivlerinde Koç soyadı ile birlikte Büyükoç soyadı da verilmiştir. Kaynakların çoğunda Koç soyadı olduğu ve kendi yazdığı yazıların altında daha çok Koç soyadını kullandığı için çalışmada Mustafa Şükrü Koç ismi kullanılmıştır. TBMM Albümü (1920-2010), C. 2 (1950-1980), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara, Nisan 2010, s. 781. Şükrü Koç'un bir başka biyografisini incelemek için bkz. Erdal Onar, Türk Parlamento Tarihi TBMM – XII. Dönem (1961-1965), C. IV, Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, Ankara, s. 106-107.

² Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1991), TBMM Kütüphanesi, Ankara, 1994, s. 285.

³ Melih Tinal, Kızılçullu Köy Enstitüsü: Kuruluşundan İlk Mezunlarına, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2008, s. 184.

⁴ Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türk Parlamento Tarihi, Kurucu Meclis (6 Ocak 1961- 15 Ekim 1961), Milli Birlik Komitesi, Temsilciler Meclisi Üyeleri Özgeçmişler, II. Cilt, TBMM Yayını No: 158, Ankara 2015, s. 101-102.

⁵ Emine Gut, Köy Enstitüleri Dergisi Üzerinde Bir İnceleme, Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi, 2018, s. 71.

⁶ İmece Dergisi, Mart 1961'de Köy Enstitüsü geleneğini yaşatmak amacıyla yayınlanmaya başlamıştır. Şükrü Koç'un Haziran 1961'de derginin 4. sayısında "Kültür ve Eğitim Üstüne" başlığıyla, Eylül 1961'de derginin 5. sayısında "Okutulanlar Okutulmayanlar" başlığıyla, Aralık 1961'de derginin 8. sayısında "Atatürk ve Milli Eğitim" başlığıyla, Ekim 1962'de derginin 18. sayısında "İlköğretim Haftası Üstüne" başlığıyla yazıları yayınlamıştır. Ümüt Akagündüz – Seval Yınlımez Akagündüz, İmece Dergisi ve Dergideki Toplum Temalı Yazıların Bibliyografik Künyesi (1961-1965), Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı 60, Aralık 2017, s. 202.

⁷ Yücel Aylık Sanat ve Fikir Dergisi, 1935 yılından 1956 yılına kadar toplam 163 sayı çıkartmıştır. Derginin sahibi Muhtar Fehmi Enata'dır. Dergi, sanat ve kültür yazılarının yanında fikrî olarak Atatürkçü düşüncüyü ve Kemalizm'i benimsemiştir. Dergide Ceyhan Atuf Kansu, Bülent Ecevit, Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hasan Ali Yücel, Halide Edip Adıvar, Vedat Nedim Tör gibi isimlerin yazıları yayınlanmıştır. Selman Burak Korkmaz, Türkiye'de Tek Parti İktidarı (1931-1946) ve Basın: Yücel Dergisi (1935-1956) Örneği, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Ocak 2014, s. 69-70.

⁸ Seyitdanlıoğlu, a.g.e., s. 101-102.

Şükrü Koç, 27 Mayıs'tan sonra Kurucu Meclis'e Öğretmen Teşekkülleri Temsilciliği bünyesinde katılmış ve darbeden sonra yapılan ilk genel seçimde CHP Aydın milletvekili olmuştur. 1961-77 yılları arasında 12, 13 ve 15. dönem boyunca milletvekilliğini sürdürmüştür. CHP'de parti meclisi üyeliği ve TBMM Grup Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştır.⁹

Öğretmenlik mesleğiyle ilgili toplumsal mücadeleye 1950'li yıllarda Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği'ne girerek katılan Şükrü Koç, 27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'na üye olarak bu yapıda üst düzey pozisyonlarda görev almıştır. 1962 yılının yaz ayında Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'nun başkanlığına seçilen Koç'un, bu görevini 1965 yılına kadar sürdürdüğü görülmektedir. Federasyon yöneticiliği sırasında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)¹⁰ Milli Komisyonu Yönetim Kurulu üyeliği ve Avrupa Konseyi Eğitim Grubu üyeliği yaparak bir bakıma Türkiye'yi de temsil etme imkânı yakalamıştır.¹¹

Şükrü Koç ilkökula giden çocuklar için 1961 yılında "Okuma Öğretimi 1 ve 2" başlıklı bir çeviri kitabın hazırlanmasına öncülük etmiş, ayrıca 1966 yılında "Eğitim Psikolojisi" adlı ders yardımcı kitabını yazmıştır. Koç'un yaptığı çeviriler ve yazdığı yardımcı ders kitapları bakanlık tarafından basılmış ve okullarda dağıtılmıştır. 1971 yılında Türk-İş'e bağlı 12 sendika ve federasyon için yazdığı "Sosyal Demokrat Düzen"¹² ve 1969 yılında yayınlanan "Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma" adlı kitapları Koç'un özellikle eğitim, siyaset ve sendikal mücadele açısından ortaya koyduğu en etkili ve önemli eserler olduğu söylenebilir. İyi derece İngilizce bilen, evli ve 2 çocuk babası olan Mustafa Şükrü Koç, 25 Ağustos 2008 tarihinde 83 yaşında iken Balıkesir'in Burhaniye ilçesinde ölmüştür.¹³

1. Öğretmenlerin Mücadelesinde İlk Büyük Örgütlenmelerin Oluşumu ve Şükrü Koç'un Faaliyetleri

Şükrü Koç'un 1960'lı yıllarda başında bulunduğu Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'nun kurulmasına giden sürecin Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçişle birlikte açıldığı savunulabilir. Nitekim bu süreçte Cemiyetler Kanunu'nda yapılan yasal düzenlemelerle çalışanlara sendika ve mesleki örgüt kurma fırsatı verilerek demokratik haklar konusunda sistemde gerekli kısmi gevşemeler sağlanmıştır.¹⁴

Bu çerçevede ilk olarak her yerleşim biriminin, kendi bölgesi içinde bulunan öğretmenlerin özlük haklarını korumak için dernekleşmeye gittiği görülmektedir. Bununla birlikte bu mücadele yöntemi dar ve sınırlı kaldığı, derli ve toplu olmaktan uzak olduğu için beklenen kazanımları sağlayamamış ve öğretmenler açısından daha üst bir birlik kurulması ihtiyacı zorunlu hale gelmiştir. Bu doğrultuda Ankara Öğretmenler Yardımlaşma Derneği'nin yaptığı çağrıya uyan 32 yerel derneğin, 15 Ağustos 1948'de Öğretmen Yardımlaşma Dernekleri

⁹ Seyitdanlıoğlu, a.g.e., s. 101-102.

¹⁰ 16 Kasım 1945'de Birleşmiş Milletler çatısı altında kurulan ve o tarihten itibaren eğitim, bilim, kültür ve sanat alanlarında uluslararası iş birliği yoluyla dünya barışını sağlamayı hedefleyen bir kurumdur.

¹¹ Seyitdanlıoğlu, a.g.e., s. 101-102.

¹² Özgür İnsan Dergisi, Yıl 1, S: 9, Şubat 1973, s. 45. Daha detaylı bilgi almak için bkz. Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen, İlkeler, Amaçlar, Yöntem, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971.

¹³ Hüseyin Emre Bağcı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM XV. Dönem (1972-1977), C. III, Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, TBMM Yayını No: 148, Ankara, 2012, s. 1720.

¹⁴ Gökce Cerev, Geçmişten Günümüze Öğretmenlerin Sendikal Örgütlenme Mücadelesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2013, s. 208.

Birliği çatısı altında bir araya gelmesi önce 1950’de Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Birliği’nin kurulmasını ve 1954’te ise bunun federasyona dönüşmesini sağlamıştır.¹⁵

Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu (TÖDMF) adıyla bilinen bu federasyonun eğitime bakış açısı konusunda heterojen bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerle Demokrat Parti’ye yakın olan öğretmenlerin aynı çatı altında olması görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasının da kaynağı olarak değerlendirilebilir. Bu ayrılığın, DP iktidarı döneminde idareyi demokratların ele geçirmesiyle birlikte Köy Enstitüsü kökenli öğretmenleri yapı içerisinde söz sahibi yapmamaya dönük müdahaleleri doğurduğu görülmektedir.

Köy enstitüsü çıkışlı öğretmenler çözümü daha yolun başında iken kendilerini TÖDMF’den örgütsel olarak ayırmakta bulmuşlardır. 1949 yılında İzmir’in Bayındır ilçesinde bir grup öğretmenin öncülüğünde Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği kurulmuştur. Bu birlik 1958 yılında bütün köy öğretmenleri derneklerinin birleşmesiyle Türkiye Köy Öğretmen Dernekleri Federasyonu adını almıştır.¹⁶ Böylelikle Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı sonrasında karmaşık devlet yapısı içerisinde eğitim alanında temel olarak iki ayrı ideoloji var olmuştur.

Mustafa Şükrü Koç, köy enstitüsü mezunu bir öğretmen ve pedagog olması, aynı zamanda eğitimsel ve ideolojik perspektifi dolayısıyla safını Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği olarak belirlemiştir. Öğretmenlerin mücadelesine katkı koyma arayışında ilk durağı burası olmuştur. Şükrü Koç, Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği’nin 8 Eylül 1954 tarihli altıncı dönem genel kurulunda başkan yardımcılığına seçilmiştir. 7-8 Eylül 1955 tarihli yedinci dönem genel kurulda as başkanlığa, 8 Eylül 1956 tarihli sekizinci dönem genel kurulda ise derneğin veznedarlığına seçilmiştir.¹⁷ Koç, Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği’nin çıkarmış olduğu “Gayret”¹⁸ adlı dergide yazarlık da yapmıştır.¹⁹

1950’li yıllarda Şükrü Koç’un en çok üzerinde durduğu sorunlardan biri köy okulları olmuştur. Koç, derneğin 1955 yaz ayında öğretmenlere yönelik düzenlediği kurslarda köy okullarında eğitim ve öğretimin sorunları ve çözüm yolları başlığı altında dersler vermiştir.²⁰ Yine Şükrü Koç’un yürüttüğü faaliyetler sonucunda yüksek köy enstitüsü mezunlarının uygun yerlerde görevlendirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan en önemlisi ilköğretim müfettişi olabilme hakları bakanlık tarafından kabul edilmiştir.²¹

2. 27 Mayıs Sonrası Türkiye’de Politik Ortam ve Öğretmenlik Mesleği

1960’larda elde edilen örgütlenme ve yükselen sol politikleşme, eğitimin algılanış ve uygulanış biçimini değiştirdiği görülmektedir. Solcu öğretmenler, eğitimi yalnızca sınıfta

¹⁵ Niyazi Altunya, Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmesi (1906-2015), Yenilenmiş 3. Basım, Ankara, 2015, s. 95.

¹⁶ Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği için daha detaylı bilgi almak isteyenler bkz. Mustafa Şahin, “Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmelerine Bir Örnek: Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Haziran 2014, s. 307.

¹⁷ Şahin, agm., s. 316.

¹⁸ Şükrü Koç’un 1952 yılında Gayret Dergisi’nin 7. sayısında “İngiltere’de Yetişkin Halkın Eğitimi” başlığıyla, 1954’de derginin 35. sayısında “Öğrenciyi İnceleme Rehberi” başlığıyla, 1955’de derginin 43. sayısında “İlkokul Öğretmeni Yetiştirme Meselesi” başlığıyla yazıları yayınlanmıştır.

¹⁹ İsmail Aydın, TÖB-DER Tarihi, Eğitim-Sen Yayınları, Ankara, Nisan 2016, s. 25.

²⁰ Şahin, agm., s. 319.

²¹ Mücadele sonucunda başka kazanımlar da elde edilmiştir. Yüksek Köy Enstitüsü’nden tarım ve tarımla ilgili bölümleri bitirenler ilk öğretmen okullarına ve ortaokullara ziraat öğretmeni olarak tayin edilebilecek, güzel sanatlar, yapı ve maden işlerinden mezun olanlar da tamamlayıcı kurstan geçmek şartıyla yine öğretmen olarak görev yapabileceklerdir. Şahin, agm., s. 321.

yapılan ve bakanlığın verdiği müfredatı çocuklara aşıl原因 bir olgu olarak görmemişler, hem müfredatın dışına çıkma eğilimi göstermişler hem de eğitimi köy evlerinde, miting meydanlarında, tiyatro sahnelerinde kendisine yer bulan birer pratik haline getirmişlerdir.²² Böylelikle eğitim giderek daha genel amaçlara hizmet etmeye başlamış, halkı bilinçlendirecek, sınıf bilincini uyandıracak ve toplumsal kalkınmayı sağlayacak birer enstrüman haline gelmiştir.

Birçok öğretmen derneğinin birleşmesiyle oluşan ve dönemin siyasi atmosferi içerisinde kendi örgütsel ve ideolojik yapısını değiştiren TÖDMF, böylece eğitim tartışmalarının muhtevasını Köy Enstitüleri temelinde sürdürülmesine öncülük eden bir oluşum haline gelmiştir. Bu federasyon, 27 Mayıs'tan sonra değiştirilmesi beklenen eğitim sisteminin yeniden Köy Enstitülerini referans alması gerektiğini savunur hale gelmiş,²³ 27 Mayıs'tan sonra Türkiye Köy Öğretmenleri Dernekleri Federasyonu'ndan da TÖDMF'ye geçişler yaşanmış ve bu durum federasyon içerisindeki değişikliğe hız kazandırmıştır.

Bu değişikliklerden biri TÖDMF'nin 1961 yılında yaptığı seçimlerde derneğin başkanlığına Kurucu Meclis'te Anayasa Komisyonu başkanlığı yapmış CHP Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu'nun seçilmesidir. Diğer i se TÖDMF'nin Samsun'da düzenlediği 14. Kongre ile yayınladığı 1961-62 raporunda 19 kişilik yönetim kurulunda Mustafa Şükrü Koç'un İcra Komitesinde kendine yer bulmasıdır.²⁴ Yaşanan bu değişimlerin sonucu olarak TÖDMF'nin 1962 Temmuz'unda Aydın'da yaptığı 15. Temsilciler Kurulu toplantısında federasyonun başkanlığına CHP Aydın Milletvekili Şükrü Koç seçilmiştir.²⁵ Bu TÖDMF'nin DP'den CHP yörüngesine kaydığı şekilde okunsa da aslında CHP'den daha sol ve halkçı bir programla hareket edeceğinin göstergesi olmuştur.²⁶

Şükrü Koç, askeri müdahalenin ardından kurulan Kurucu Meclis'e Öğretmen Teşekkülleri Temsilcisi olarak çağrılan 6 kişiden biridir.²⁷ 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan genel seçimlerde de Aydın bölgesinden CHP milletvekili olmuştur. Görüşleri itibarıyla CHP'nin en solcu vekillerinden²⁸ birinin TÖDMF'nin başkanlığına seçilmesi, federasyon içerisinde bulunan milliyetçi muhafazakâr öğretmenlerin yoğun tepkisini çekmiştir. Bu öğretmenler de yeni bir arayış içerisine girmiş ve TÖDMF'den yollarını ayırarak önce Milliyetçi Öğretmen Dernekleri Birliği'ni, daha sonra derneklerin birleşmesiyle Milliyetçi Öğretmen Birlikleri Konfederasyonu'nu kurmuşlardır.²⁹ Daha önce 1950'li yıllarda TÖDMF ile Köy Öğretmen

²² Ummahan Ceren Ünlü, Sınıfları Aşmak: Türkiye Öğretmenler Sendikası, "Halkı Uyandırmak" ve "Devrim İçin Eğitim". Mülkiye Dergisi, 2023, s. 1582.

²³ Güven Gürkan Öztan, 1961-1965 Arasında Türkiye Solunda Eğitim Tartışmaları, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Mart 2021, s. 292.

²⁴ Birlik Dergisi, Yıl 4, S: 41, Mayıs 1962, s. 1.

²⁵ Birlik Dergisi, Yıl 4, S: 44, Ağustos 1962, s. 16.

²⁶ Şükrü Koç, dönemin CHP'sinde oluşan parti içi gruplaşmalarda Mustafa Kemal Paloğlu, Selahattin Hakkı Esatoğlu, Mustafa Ok, Murat Öner, Seyfi Sadi Pencap ve Muammer Erten gibi isimlerle birlikte "sol grubun" içerisinde siyaset yürütmüştür. Bu grup, başını Bülent Ecevit, Turan Güneş ve İbrahim Öktem'in çektiği "ortanın solu grubuna da" yakındır. Tunay Şendal, Cumhuriyet Halk Partisinde Ortanın Solu İle Başlayan Siyasal Metamorfoza Karşı İç ve Dış Muhalefet, Tarih ve Gelecek Dergisi, Haziran 2020, s. 287.

²⁷ Altunya, a.g.e., s. 104.

²⁸ Şükrü Koç, ekonomiye, siyasete ve eğitime olan bakış açısında emperyalizmi şiddetle eleştirmiş, bağımsızlığı temel almış, iktisatta kamuculuğu ve planlı kalkınmayı, eğitimde Köy Enstitüleri modelini savunmuştur. 1961-65 yılları arasında kurulan ve İnönü'nün başbakanlığını yaptığı koalisyon hükümetlerini de planlı kalkınmayı öngörüldüğü şekliyle uygulamadığı ve Köy Enstitülerini yeniden hayata geçirmede için eleştirmiştir. Bu bağlamda Koç, eleştirilerini yalnızca Adalet Partisi'ne değil, kendi üyesi olduğu Cumhuriyet Halk Partisi'ne de yöneltmiştir. Koç, bu eleştirilerin neredeyse tamamını daha sol bir bakış açısıyla yapmıştır.

²⁹ Özgür Mert, Türkiye'de Öğretmenlerin Örgütlenme Faaliyetleri ve Fikir Eylemleri (1960-1980), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2013. s. 4.

Dernekleri arasında yaşanan mücadele 1960'lı yıllarda şekil değiştirerek TÖDMF ile milliyetçi muhafazakâr öğretmenler arasında sürecektir.

3. Şükrü Koç'un Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Başkanlığı

Şükrü Koç'un TÖDMF'nin başkanlığına seçildiği toplantıda örgütlenmenin bütün derneklere ulaşması ve örgütsüz tek bir öğretmenin kalmaması gerektiği, Türkiye Köy Öğretmen Dernekleri Federasyonu ile birleşme temaları da karar altına alınmıştır.³⁰ Federasyonun talepleri arasında öğretmenlere kitap ve yıpranma bedellerinin verilmesi, ortaöğretimde verimsizliğin nedenlerinin giderilmesi ve Köy Enstitülerinin daha da geliştirilerek yeniden açılması vardır.³¹ Diğer yönetim kurulu üyeleri ve icra komitesinin de belirlendiği bu toplantının genelgesinde yayınlanan en önemli madde ise 20 Temmuz 1962'de İsmet İnönü'ye sunulan ve 21 Temmuz'da kamuoyuna açıklanan muhtıra olmuştur.³²

Bu muhtırada 1963-1977 yılları arasında 15 yılı kapsayacak şekilde hazırlanan kalkınma planının içerisinde eğitim alanında hedeflere ulaşabilecek bir planlamanın yapılmadığı vurgulanmıştır. Eğitimin ulusal kalkınmayı sağlayacak bir biçimde düzenlenmediğinin altı çizilmiş, aynı zamanda anayasanın zorunlu gördüğü ilköğretimin yüzde yüz sağlanamamasından şikâyet edilmiştir. 2 milyon çocuğun okullardan uzak olduğu yazılmış, acilen ihtiyaçlara uygun, enerjik, gerçekçi ve milli bir temelde eğitim reformuna gidilmesi gerektiği söylenmiştir. Son olarak öğretmenler ile bakanlık arasında ülkü birliği kurulması gerekliliği federasyon ve Şükrü Koç tarafından İsmet İnönü'ye aktarılmıştır.³³

Altında TÖDMF başkanı Şükrü Koç'un isminin ve imzasının bulunduğu muhtırada planlı kalkınma ve eğitim arasında kurulan ilişki şu şekilde açıklanmıştır:

“Türkiye Atatürk'ten sonra ilk defa olarak planlı kalkınma devresine girmiştir. Planlı kalkınmanın gerçekleşmesi için en önde muhtaç olduğumuz şey yerli ve yabancı sermaye değil, ulusumuzun imkanlarını sonuna kadar kullanmaya esas teşkil eden, iyi yetiştirilmiş, ihtiyaca uygun sayı ve vasıfta insan gücü hazırlamaktır. Onun içindir ki, ekonomik sosyal planlamanın büyük kısmı eğitim planlamasından ibarettir.”³⁴

Bu muhtıranın esasında üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan ulusal kalkınmacı deneyimlerin ortalığı kasıp kavurduğu ve buna paralel olarak 27 Mayıs'ın yarattığı siyasi hava ile yeni kurulan Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT)³⁵ Türkiye'de meydana getirdiği devletçilik, planlama ve kalkınma tartışmalarının eğitimcilerde bıraktığı etki ve taleplerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bunun sonucu olarak artık Türkiye'de eğitimciler, eğitimin misyonunu sadece kültür ve uygarlık değerlerinin topluma anlatılması olarak görmemişler, eğitime ikinci bir misyon yüklemişlerdir. Bu ikinci misyon, toplumun bütünüyle kalkındırılması çabalarına metot ve imkanlar geliştirmek olarak açıklanmıştır. Bu eğitimin kendi bağımsızlığını

³⁰ Nitekim Türkiye Köy Öğretmen Dernekleri Federasyonu TÖDMF ile birleşme kararı alacak ve icra komitesi birleşmeyi sağlayacak çalışmalara Ekim 1962'de başlayacaktır. Birlik Dergisi, Yıl 4, S: 46, Ekim 1962, s. 7.

³¹ “Şükrü Koç Başkan, Devrimciler Zafer Kazandı”, Öncü Gazetesi, 14 Temmuz 1962.

³² Birlik Dergisi, Yıl 4, S: 44, Ağustos 1962, s. 17.

³³ Yön Dergisi, Yıl 1, S: 32, Temmuz 1962, s. 15.

³⁴ agd., s. 15.

³⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, 27 Mayıs Darbesinden hemen sonra 5 Ekim 1960 tarihinde kurulmuştur. Kurumun temel amaçlarından biri iktisadi ve sosyal açıdan kalkınma planları hazırlayarak devlete danışmanlık yapmak ve kamunun ekonomideki rolünü arttırmaktır. Kurum, özellikle 1960-1980 yılları iki darbe arası dönemde oldukça etkin bir şekilde çalışmıştır. DPT, Şükrü Koç'un da milletvekili olduğu dönemlerde 1963-67, 1968-72 ve 1973-77 yılları arasında üç defa beş yıllık kalkınma planı hazırlamıştır. Cevat Geray, Devlet Planlama Teşkilatı Kurulduktan Sonra Şehir ve Bölge Planlaması, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Nisan 1960, s. 225.

koruyarak siyaset ve ekonomiyle ilişkilendirilmesi anlamına gelmiştir. Yani eğitim, planlı kalkınma ve büyük ekonomik dönüşümün kaldıraç olarak yorumlanmıştır. Bu yeni anlayışa göre eğitim, ulusal kalkınmanın ihtiyaçlarına göre düzenlenmeli, üretimdeki yeni teknik metotları kavrayacak ve uygulayacak vasıflı işgücü yetiştirmeye zemin hazırlamalıdır. Bunun için gerekli okullar kurulmalı ve gerekli eğitimler verilmelidir. Muhtırada mevcut eğitim sisteminin buna uygun olmadığı belirtilerek Türkiye'nin tüketici değil üretici insan tipi yetiştirmesi gerektiği aktarılmıştır. Muhtırada ayrıca kamudaki dağılımda eğitimcilerin önemli bir yer tuttuğu söylenirken 60 bin öğretmenin 400 liradan az maaş aldığı da vurgulanmıştır.³⁶

Özetle bu muhtıra, planlamayı ana hedeflerine uygun bir biçimde gerçekleştirmeyen ve özellikle eğitimi ikinci plana atan, öğretmenleri kötü koşullarda düşük ücretlere çalıştıran siyasi iktidara karşı Şükrü Koç liderliğinde öğretmenlerin önemli bir uyarısı olmuştur.

3.1. Şükrü Koç'un Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Başkanlığı Dönemi Faaliyetleri

1962-1963 yılı öğretmenlerin yaşadıkları sorunların ve geçim sıkıntısının ayyuka çıktığı, vazife sırasında sistematik bir şekilde saldırıya uğradıkları bir dönemdir. Mustafa Şükrü Koç, bu sorunları hem federasyon hem de meclis aracılığıyla sürekli olarak gündemde tutmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Koç, 1962'nin ocak ayında, öğretmen açığı ile yetiştirilen öğretmen sayısı arasında bir dengenin kurulup kurulmadığını öğrenmek amacıyla dönemin Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu'ya³⁷ bir soru önergesi vermiştir. Bakan verdiği sözlü yanıtta öğretmen yetiştiren kurumlarda öğrenci sayısını karşılayacak derecede mezun verilmediğini kabul etmek durumunda kalmıştır.³⁸ Bunun üzerine Şükrü Koç, okul binası olmasına rağmen öğretmeni olmadığı için kapalı bulunan 12 bin tane köy okulunun varlığından bahsetmiştir. Durumun bu vahametle gittiği sürece 1963 Kasım ayında ilköğretimde 18 bin öğretmen açığı ile karşı karşıya kalınacağını altını çizmiştir. Bakanlığın hazırladığı planların yetersiz olduğunu söyleyen Koç, bu konuda DPT'nin attığı gerçekçi adımları olumlu karşılamış ve bakanlığı acil bir biçimde icraata davet etmiştir.³⁹

Şubat 1962'de Millî Eğitim Bakanlığı Bütçe Görüşmeleri İkinci Oturumu'nda konuşan ve yine eğitimdeki sorunlara değinen Şükrü Koç, eğitim sisteminin kendisinden bir sonraki basamağa öğrenci hazırlamak üzerine kurulu olduğunu söylemiştir. Fakat bu amacı bile tam randımanla sürdürememektedir. Dönem içerisinde okuma çağındaki olan ve ilkökula giren çocukların ancak yarısı mezun olabilmektedir. Bu sorunun acilen çözülmesi gerektiğini vurgulayan Koç, okulların tam randımanlı çalışmasının ve ekonomik kalkınmayı sağlayacak becerikli insan tipinin yetişmesinin önemini ortaya koymuştur. Bu konuda Şükrü Koç, 2 uyumlu işleyişin olması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Birincisi Millî Eğitim Bakanlığı'nın Devlet Planlama Teşkilatı ile uyum içerisinde çalışmasıdır. İkincisi ise okulların ezber teorik bilgi üzerinden birer "memur fabrikası" gibi çalışması yerine kafa ve kol emeğinin uyumlu olduğu ve ikisini aynı anda geliştiren bir sistem çarkının kurulmasıdır. Bunun için de bütün dünyaya örnek olan

³⁶ agd., s. 15.

³⁷ 12. ve 13. Dönem Cumhuriyet Halk Partisi Çorum Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir. 26. Hükümet'te, yani Birinci İsmet İnönü Koalisyon Kabinesi'nde Millî Eğitim Bakanlığı yapmıştır.

³⁸ Bakan 10 yıllık plan içerisinde yılda ortalama 9000 – 9500 ilkököl, 3300 ortaokul ve 597 lise öğretmenin yetiştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Ama halihazırda yılda ortalama olarak ilk öğretmen okulları 4000, eğitim enstitüleri 800, yüksek öğretmen okulu ise 8 mezun vermektedir. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 1, Oturum 1, Birleşim: 28, 3 Ocak 1962, s. 474.

³⁹ Şükrü Koç bakana ortaöğretimdeki 4400, lise ve öğretmen okullarındaki 1700 öğretmen eksikliğini hatırlatmış ve okulların açılmasına rağmen öğretmensizlik yüzünden binlerce ders saatinin boş geçtiğini söylemiştir. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 1, Oturum 1, Birleşim: 28, 3 Ocak 1962, s. 475.

Köy Enstitüleri modelinden tekrar faydalanılmalıdır. Şükrü Koç, devlet memurları kadrosunun yarısını öğretmenler teşkil etmesine rağmen cari bütçenin yalnızca yüzde 16'sının bu bakanlığa ayrıldığını söylemiştir. Koç, teknik öğretimin, özellikle de tarımın bütün alanlarını kapsayacak şekilde, mevcut olanın 3 katı hacimle faaliyete geçirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁰

27 Mayıs 1960 sonrası Türk siyasi ve toplumsal hayatında ortaya çıkan önemli bir durum da ilerici-gerici söylem ve yaklaşımlarının ortaya çıkmasıdır. Bu öğretmenlik mesleği değerlendirmelerine de yansımıştır. Şükrü Koç'un içinde bulunduğu yapı da Atatürkçü çizgiyi ilerici olarak değerlendirmektedir. Birlik Dergisi'nin aktardığına göre 1962'nin yaz ayında yurdun bütün köşesinde dinci çevrelerin saldırılarına maruz kalan Atatürkçü çizgideki ilerici öğretmenler iktidara gelen İsmet İnönü'ye açık bir mektup yayınlamışlardır. Bu yazıda Atatürkçüler gibi düşünmeyen gerici, bencil ve kinci zihniyetin, üstelik tüm kamu görevlilerini kapsayacak genişlikteki saldırılarına tahammül edilmeyeceği, bunlara güçlü bir fikir ve devrimci bir tavır ile karşılık verileceği vurgulanmıştır. Bu konuda İsmet İnönü iktidarının desteğini isteyen federasyon, zafere ancak böyle ulaşabileceğini belirtmiştir.⁴¹

Şükrü Koç, Ekim 1962'de öğretmenlere yapılan saldırılar ile ilgili millet meclisi başkanlığına bir sözlü önerge vermiştir.⁴² 1963 yılı bütçe komisyonunda yaptığı konuşmada, 27 Mayıs'ın karakteri ve hükümetin verdiği direktifler ışığında görevini sürdürmeye çalışan öğretmenlerin vazifesi sırasında "gerici çevreler" tarafından uğradıkları saldırılara ve fiili tecavüzlere değinmiştir. Tüm bunları şiddetle kınayıp hükümeti önlem almaya davet etmiştir.⁴³

27 Mayıs'ın ortaya çıkardığı ortamdan öğretmenler lehine faydalanmak için Koç, 27 Mayıs'a ortam hazırlayanın da 27 Mayıs'ı uygulayanın da Atatürk'ün yolundan giden öğretmenler olduğunu söylemiştir. Bu yüzden öğretmenler gazetelerdeki bazı yazarlar, parlamentodaki bazı vekiller, dinci eşraf ve toprak ağaları tarafından sürekli bir biçimde sözlü ve fiziki saldırıya uğramıştır. Ancak Koç'a göre öğretmenler, 27 Mayıs'ın getirdiği haklar ve hürriyetler sistemi içerisinde buna direnmeye ve hedefleri doğrultusunda çabalamaya devam edecektir. Şükrü Koç, köy öğretmenlerinden üniversitedeki profesörlere kadar eğitimcilerin verdiği bu mücadelenin askeri-sivil bürokrasi, aydınlar ve gençlerden oluşan "zinde kuvvetler" tarafından desteklenmesi gerektiğini söylemiştir.⁴⁴ Bu kapsamda Şükrü Koç'un 27 Mayıs'ı gerçekleştiren ve destekleyen güçlerin siyasi ve toplumsal yapıya hâkim olması yönünde bir iradeye sahip olduğu savunulabilir.

1963 Yılı Bütçe Komisyonu'nda konuşan Şükrü Koç, 5 yıllık planlama içerisinde planlamanın en önemli unsuru olan eğitime yeterince bütçe ayıramamasından yakınmıştır. Geçen yıla göre yaşanan parasal anlamdaki büyük artışın maaş zamlarından dolayı zorunlu sebeplere dayandığını söylemiştir. Bütün olumsuzluklara rağmen eğitime 2 milyar bütçe ayrılmasından dolayı meclise ve hükümete teşekkürlerini sunmayı ihmal etmese de konuşmanın bütününde eğitim reformlarını hayata geçirmekte isteksiz ve başarısız olan hükümeti eleştirmiştir. Sorunları meclis kürsüsünde haykırmaya devam etmiş ve planın 15 yıllık süreç içerisinde milli eğitimin topladığı eğitim şurasının hedeflerine göre hareket etmesi gerektiğini, öğretim daireleri arasında kesin ve mutlak bir iş birliği yapılması ve sayıya uygun ilkokul inşa edilmesinin üzerinde durmuştur. Koç'a göre 27 Mayıs'a kadar ihtiyaca göre okul yapımı

⁴⁰ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 3, Oturum 2, Birleşim: 53, 22 Şubat 1962, s. 474.

⁴¹ Birlik Dergisi, Yıl 4, S: 43, Temmuz 1962, s. 1.

⁴² Birlik Dergisi, Yıl 4, S: 46, Ekim 1962, s. 12.

⁴³ Birlik Dergisi, Yıl 5, S: 49, Ocak 1963, s. 3-5.

⁴⁴ Birlik Dergisi, "27 Mayıs'ın Üçüncü Yılı", Yıl 5, S: 54, Haziran 1963, s. 3-5.

konusunda kesin çözümler bulunamamış, hep geçici önlemler alınmıştır. Sonrasında çıkan 222 Sayılı Kanun işin maddi yanını çözse de yönetim ve örgütlenmedeki eksikliklerden dolayı hala yeterli sayıda okul yapılamamıştır. 1962 planına göre 1770 köy ve 240 şehir okulu yapılması gerekirken 1 yılda sadece 700 köy ve 160 şehir okulu yapılabilmektedir. Şükrü Koç, aksamanın yüzde 55'in üzerinde olduğunu söylemiştir. Toplu ihaleler yoluyla okul yapım bütçesinin 2 katına çıktığını ve ihale sürecinin okul dönemine yetişmediğini vurgulayan Koç'un, bu aksaklığın çözümü için mecliste bakanlık uhdesinde "Okul Yapım Donatım Genel Müdürlüğü" altında ayrı bir birimin kurulmasını önerdiği görülmektedir.⁴⁵

Yaptığı konuşmada eğitimdeki yetersizlikleri sıralayan Koç, teknik eğitimde ve halk eğitimdeki zayıflıkları belirtmiştir. Çeşitli lise tiplerinin yanında fen liselerinin de açıldığını ve bunların çoğunun öğretmensiz, binasız ve laboratuvarsız olduğunu söylemiştir. Ortaöğretimdeki 10 bin öğretmen açığını, teknik öğretmen okulları mezunlarının statüden dolayı meslekten ayrıldığını, öğretmen okullarının bina ve tesislerinin yeterli olmadığını vurgulamıştır. Teknik eğitim alanında tarım için gerekli hamlelerin yapılmasını da söyleyen Koç, ayrıca öğretmenlerin yüzde 75'inin 400 liranın altında maaş alması, 1 yıldır beklenen tazminat, ek ders ücreti ve intibak kanun tekliflerinin komisyondan geçmemesi gibi önemli sorunlara değinmiştir. Konuşmasında Koç, son olarak imam hatip okullarının devlet kontrolüne alınması ve bunları yöneten derneklerle ilişkilerinin kesilmesi gerektiğine işaret etmiştir.⁴⁶

Tüm bunların yanında Şükrü Koç, özellikle de AP'li vekiller ve senatörler⁴⁷ tarafından "komünistlikle" suçlanmıştır. 1962 yazında TÖDMF başkanı seçilmesinden sonra AP İzmir Senatörü Ömer Lütfü Bozcalı'nın⁴⁸ Kayseri'de öğretmenler teşkilatının kilit noktalarında komünistlerin olduğunu söylemesi, senatoda "öğretmenlerin komünist olduklarından dolayı hiçbir işleri yapılmıyor" ifadesini kullanması TÖDMF başkanı Şükrü Koç tarafından şiddetle eleştirilmiş ve Bozcalı hakkında gerekli işlemlerin yapılması için cumhurbaşkanlığına, meclis başkanlığına, senatoya, Milli Eğitim Bakanlığı'na ve federasyon kongre başkanlığına telgraf çekilmiştir.⁴⁹

TÖDMF'nin yaptığı Temsilciler Kurulu Toplantısı'ndan sonra bazı gazetelerde çıkan yazılarda öğretmenlerin ülkücü-ülküsüz, sağcı-solcu şeklinde ayrıştırılmasına karşı federasyonun yayınladığı bildiride öğretmenlerin Atatürkçü, devrimci ve milliyetçi olduğu belirtilmiştir.⁵⁰

1963 yılı mali bütçe görüşmelerinde Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi üzerine yapılan tartışmalarda AP Çanakkale Milletvekili Ahmet Nihat Akay⁵¹ da Şükrü Koç'a komünistlerin yazdığı bir kitabı analiz etmesi ve komünist düzeni övmesi gerekçesiyle sataşmıştır. Akay, Niyazi Berkes tarafından tercüme edilen ve İngiliz Profesör Laski⁵² tarafından yazılan

⁴⁵ Birlik Dergisi, Yıl 5, S: 49, Ocak 1963, s. 3-5.

⁴⁶ Birlik Dergisi, Yıl 5, S: 49, Ocak 1963, s. 3-5.

⁴⁷ Şükrü Koç'u komünistlikle suçlayan AP'li siyasetçilerden biri de AP Maraş Senatörü Nedim Evliya'dır. Evliya, CHP'ye Koç'u bünyesinden uzaklaştırması konusunda uyarılarda da bulunmuştur. Pınar Tokaş, Fedai Dergisi'nde Komünizm, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık 2018, s. 23.

⁴⁸ 1961-68 yılları arasında Adalet Partisi'nin İzmir Senatörü.

⁴⁹ Birlik Dergisi, Yıl 4, S: 44, Ağustos 1962, s. 24.

⁵⁰ Birlik Dergisi, Yıl 4, S: 44, Ağustos 1962, s. 23.

⁵¹ Akay, 12., 13. ve 16. Dönem Adalet Partisi Çanakkale Milletvekilidir. 1975-77 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarlığı görevini yürütmüştür.

⁵² Harold Joseph Laski, 1893 yılında Manchester'da doğmuştur. 1926 yılında Londra Üniversitesi'nde siyasal bilimler alanında profesör olmuştur. 1944-46 yılları arasında İngiltere'de İşçi Partisi'nin başkanlığını yapmıştır.

“Demokrasi ve Sosyalizm” adlı kitabı Şükrü Koç’un tahlil ettiğini ve yazdığı bir paragrafta Sovyet düzenini övdüğünü söylemiştir.⁵³ Şükrü Koç ise verdiği yanıtta görüşlerin kendisine değil, bir İngiliz profesörüne ait olduğunu belirtmiştir.⁵⁴

Bu süreç içerisinde İsmet İnönü’ye sunulan muhtıranın fayda etmediği görülmüştür. Geçim sıkıntısı katlanmış, beklenen ve söz verilen eğitim reformları hayata geçirilmemiş, öğretmenlerin mesleki anlamdaki sorunları bitmemiş, dinci çevrelerin fiziki saldırıları sürmüş, bakanlıkça federasyona bağlı öğretmenlere nakil, sürgün ve işten atma gibi haksız işlemlerde bulunulmuş ve başta Şükrü Koç olmak üzere TÖDMF aşırı solun etki alanına girmesi suçlamalarıyla yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Üstelik bütçe tartışmalarında ve hazırlanan kalkınma planlarında eğitime gereken önemin verilmediği görülmüştür.

Ocak 1963’te Şükrü Koç başkanlığındaki heyet son çareyi Çankaya’da aramış ve Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’i ziyaret etmiştir. Konuşulan konuların arasında öğretmenlerin biriken sorunları vardır. Heyet ile Gürsel arasında geçim sıkıntıları, çalışma koşullarının ıslahı, öğretmenlere yapılan maddi ve manevi saldırıların önlenmesi, öğretmenlerin askerlik durumları gibi konular konuşulmuştur.⁵⁵

Bu görüşmenin sonrasında federasyona bağlı 320 dernek olağanüstü toplanmış ve bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride öğretmenlerin aldığı ücretlerin kuşa dönmesine, bunun üzerine Millî Eğitim Bakanlığı’nın insanca yaşayacak ücret zammı yapılması için bastırmak yerine tasarruf tedbirleri uygulamasına, öğretmenlerin dövülmesi, fiili tecavüzlere uğraması ve öldürülmesine, bakanlığın federasyon üyelerine nakil ve tecziye uygulamasına değinilmiştir.⁵⁶

Cumhurbaşkanından sonra başbakan ve parti temsilcilikleri de ziyaret edilmiş ancak hiçbirinden sonuç alınamamıştır. Cemal Gürsel’in bakanları toplaması ve toplantının çıkışında gazetecilere “çalışmalardan gayet memnunum” açıklamasında bulunması bardağı taşıran son damla olmuştur.⁵⁷ Şükrü Koç başkanlığında TÖDMF çareyi öğretmenlerin seslerini ve taleplerini haykırabilecekleri büyük bir miting düzenlemekte bulmuştur.

Mitingden 8 gün önce, planlı dönemin ilk bütçesi olan 1963 Mali Yılı Bütçesi için toplanan mecliste bir konuşma gerçekleştiren Şükrü Koç, ülkenin genel gidişatına değinmiş ve gelir dağılımındaki adaletsizliğe de dikkat çekmiştir. DP’li yıllarda uygulanan enflasyonist politika ile büyük bir kaynak aktarım mekanizması kurulduğuna işaret eden Koç, zengin ile yoksul arasında derin uçurumlar oluşması ve yaşanan büyük sosyal problemlere istinaden hükümetin bir an önce sosyal adaleti sağlamaya dönük adımlar atması gerektiğini söylemiştir. Böyle problemleri bir ortamda planın hedefinin hızlı kalkınma ve sosyal adaleti sağlamak olması gerekirken siyasal iktidarın kemer sıkmaya devam ettiğini belirterek mevcut bütçeyi eleştirmiştir. Vergide adaletin olmadığını, daha az kazananın daha çok vergi alındığını

Sovyetler Birliği’ndeki sosyalizm deneyimine mesafeli kalmış ve sosyalizmi daha demokratik bir perspektiften yorumlamıştır. Bkz. Harold J. Laski, Politikaya Giriş, Ayrıntı Basımevi, Ankara, Mayıs 2019.

⁵³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 13, Oturum 2, Birleşim: 52, 17 Şubat 1963, s. 141.

⁵⁴ Yazı, 1945 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı’nın yayınladığı Köy Enstitüleri Dergisi’nin 4 sayılı nüshasının 589. sayfasında çıkmıştır. Şükrü Koç, İngiliz İşçi Partisi İcra Komitesi Başkanı ve Londra Üniversitesi Profesörü Harold Laski’ye ve Amerikalı gazeteci Walter Lippeman’ın makalelerine cevap niteliğinde bir yazı yazmıştır. Akay’ın Büyük Öğretmen Mitingi’nden 3 gün önce böylesine eski bir konuyu gündeme getirmesi ise tesadüf değildir. Amacının Şükrü Koç’u ve TÖDMF’yi halkın gözünde değersiz kılmaya çalışmak ve örgütün faaliyetlerine set çekmek olduğu anlaşılmaktadır. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 13, Oturum 2, Birleşim: 52, 17 Şubat 1963, s. 143.

⁵⁵ Birlik Dergisi, Yıl 5, S: 49, Ocak 1963, s. 16.

⁵⁶ Birlik Dergisi, Yıl 5, S: 49, Ocak 1963, s. 29.

⁵⁷ Birlik Dergisi, Yıl 5, S: 49, Ocak 1963, s. 31-32.

söylemiştir. Koç’a göre kalkınmanın finansmanını yeni vergiler yoluyla işçi, köylü, esnaf ve memur karşılayacak, milli gelirin üçte birini elinde bulunduran zengin sınıf ise yeni muaflar yoluyla daha az vergi verecektir.⁵⁸

3.2. Büyük Öğretmen Mitingi (20 Şubat 1963)

Miting hazırlıklarının yapıldığı sırada CHP içerisindeki küçük bir azınlık grup dışında mecliste bulunan partilerin ve vekillerin tamamı mitingin ve federasyonun karşısında yer almıştır. Buna ortak hükümetin başında bulunan İsmet İnönü de dahildir. Dönemin İçişleri Bakanı bu “solcu” eylemin önlenmesi konusunda emirler yağdırmış, AP grubundan aşırı sağcı vekiller bu eylemin “komünist tertibi” olduğunu söylemiştir.⁵⁹ Bakanlık, söz verdiği halde miting için Türkiye’nin dört bir köşesinden Ankara’ya gelen öğretmenlerin il içerisindeki yurt ve pansiyonlarda konaklamasına izin vermemiştir.⁶⁰

Bütün engellemelere ve karalamalara rağmen 20 Şubat 1963’te Ankara Tandoğan Meydanı’nda federasyona bağlı olan 330 öğretmen derneğinden 270 tanesinin ortak katılımıyla 1650 tane sıralı safın ve 13 bin 200 öğretmenin bulunduğu “Büyük Öğretmen Mitingi” düzenlenmiştir⁶¹ ve bu miting yurt çapında oldukça ses getirmiştir. Mitingde bir konuşma gerçekleştiren CHP Aydın Milletvekili ve TÖDMF Başkanı Mustafa Şükrü Koç, federasyon içerisinde bulunan bütün derneklerin anayasanın yerleştiği demokratik toplum düzenini ve Atatürk devrimlerinin amaç edindiği unsurları bünyesinde içselleştirerek hızla yola devam ettiğini söylemiştir. Derneğin 6 ayda yaşadığı nicel büyümeye vurgu yapan Koç, 77 yeni derneğin federasyona katıldığını belirtmiştir. Koç, federasyon içerisinde bulunan öğretmenleri birleştiren temel unsurun Atatürk ilkelerini ve devrimlerini korumak olduğunu söylemiştir ve federasyonun siyasete bulaştığını iddia edenlere karşı çıkararak yapının siyaset üstü olduğunun altını çizmiştir. Koç, Türk öğretmenlerinin haysiyetlerine tecavüz etmek isteyenleri miting meydanından bir kez daha şiddetle kınamış ve sert ifadelerde bulunmuştur. Türk öğretmenlerinin verdiği hizmetlerin kolaylaştırılması ve ücretlerinin geçinebilecekleri bir düzeye çekilmesi konusunda siyasi iktidara uyarılarda bulunan Koç, hükümeti acil önlem almaya davet etmiştir. Mustafa Şükrü Koç konuşmasını demokratik ilkelere ve insan haklarına aykırı meslek kanunlarının ve yönetmeliklerinin değiştirilmesi gerektiğini söyleyerek bitirmiştir.⁶²

Mitingden sonra Şükrü Koç, federasyonun iyi bir planlama yapıp mitingi başarıyla gerçekleştirdiği için, öğretmenlerin ise gösterdikleri olgunluk ve düzenlilikten dolayı Ankaralıların takdirini kazandığını söylemiştir. Koç, derneklere ve mitinge katılan bütün öğretmenlere teşekkürlerini sunmuştur.⁶³

Şükrü Koç’un mitingde yaptığı konuşma da yine yıllarca kendisine karşı bir saldırı malzemesi olarak kullanılmış, hakkında çeşitli spekülasyonların çıkmasına neden olmuştur. TÖDMF’nin

⁵⁸ Şükrü Koç, ortalama geliri 48 bin lira olan zengin çiftçi %12,5 vergiye bağlanmışken, gelir tutarı 9000 lira olan bir memurdan %28 oranında vergi alındığını söylemiştir. Yine Koç’un aktardıklarına göre çalışan nüfusun %72’sinin milli gelirden payına düşen nispet %20’dir. Yani o dönem içerisinde 11 milyon vatandaşın emekleri karşılığında ellerine geçen para 11 milyar liradır. Buna karşılık iş adamları, sanayiciler, ithalatçı, ihracatçı ve çiftlik sahibi kesimin, yani toplam nüfus içerisinde sayısı %1,3 kadar tutan küçük bir azınlığın milli gelirdeki hissesi %32’dir. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 12, Oturum 2, Birleşim: 47, 12 Şubat 1963, s. 365-367.

⁵⁹ Mustafa Şükrü Koç, Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma, Güven Matbaası, Ankara, 1970, s. 137.

⁶⁰ Altunya, a.g.e., s. 108.

⁶¹ Birlik Dergisi, Yıl 5, S: 52, Nisan 1963, s. 4.

⁶² Birlik Dergisi, Büyük Eğitim Mitingi Özel Sayı, Yıl 5, S: 51, Mart 1963, s. 5-7.

⁶³ Birlik Dergisi, Büyük Eğitim Mitingi Özel Sayı, Yıl 5, S: 51, Mart 1963, s. 29.

solculuk ve komünistlikle özdeşleştirilerek “Koç Federasyonu” ismiyle anılması da bununla ilintilidir.⁶⁴ Amerikan misyonu Milletlerarası Kalkınma Teşkilatı (AID) mitingi heyet halinde izlemiş ve misyonun başkanı Dr. Wrinkle bakanlığın bu eylemi engelleyememiş olması karşısında şaşkınlığını gizleyememiştir.⁶⁵

Maliye Bakanı Ferit Melen, başbakandan aldığı direktifle federasyon yöneticilerini TBMM’ye davet etmiştir. Şükrü Koç başkanlığındaki heyet ile bakan arasında ek ders ücretleri, köy öğretmenlerinin mahrumiyet zammı, eğitimcilerin emekliliği, ilkökul öğretmenlerinin meslek ödeneği ve intibak ile ilgili konular konuşulmuştur. Mitingin ardından maliye bakanı sorunların çözümü konusunda federasyona yeşil ışık yakmak zorunda kalmıştır.⁶⁶ Dönemin Milli Eğitim Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu⁶⁷ ise eğitimdeki problemler ve Köy Enstitülerine bakış açısından dolayı TÖDMF’nin muhalefetine maruz kalmaya devam etmiş ve en son Haziran 1963’te istifasını sunmak durumunda kalmıştır.⁶⁸ Yerine Köy Enstitülerine daha sıcak bakan Dr. İbrahim Öktem⁶⁹ getirilmiştir.

61 Anayasası özgürlükçü ortamın kapısını aralasa da gerek işçilerin gerekse öğretmenlerin sendikal haklara kavuşması ve bunun anayasa ile güvence altına alınması kendi mücadeleleri ile olmuştur. Türkiye’de işçilerin hem nicel hem de nitel olarak hızla geliştiği, 1961 Saraçhane Mitingi⁷⁰ ve 1963 Kavel Grevi’nin⁷¹ yaşandığı bu dönemde öğretmenlerin düzenlediği bu büyük miting, Türkiye’de öğretmenlerin tarihsel mücadelesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Genele baktığımızda ise miting, kafa ve kol emeği ile yaşamını sürdüren toplumsal kesimlerin sendikal haklara, grev ve toplu sözleşme haklarına ulaşma mücadelesinin öğretmen ayağını temsil etmiştir.

Tüm bu gelişmelerin ışığında, özellikle de 1963 yılını ve Büyük Öğretmen Mitingi’ni;

- 1.) Öğretmenlerin yaşadığı geçim sıkıntısı, mesleki sorunlar ve uğradığı saldırılar
- 2.) Grev ve toplu sözleşme hakkına ulaşma mücadelesi
- 3.) Tarım ve sanayi, eğitim ve toprak reformu konusunda hükümetin attığı adımların cılız kalması ve bu durumun 27 Mayıs’ı daha radikal bir biçimde uygulamak isteyen kesimlerin tepkisini çekmesi

⁶⁴ Mert, agt., s. 54.

⁶⁵ Koç, a.g.e., s. 138.

⁶⁶ Birlik Dergisi, Yıl 5, S: 52, Nisan 1963, s. 30.

⁶⁷ Hatipoğlu, 7.,8.,12. ve 13. Dönem CHP Manisa Milletvekili olarak TBMM’de yer almış ve 27. Hükümette Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapmıştır.

⁶⁸ Büşra Günay, Türk Siyasal Hayatında Şevket Raşit Hatipoğlu, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2021, s. 151-152.

⁶⁹ Öktem, 10., 12., 13. ve 14. Dönem CHP Bursa Milletvekili olarak TBMM’de yer almış ve 1963-65 yılları arasında Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapmıştır. Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu, 12 Haziran 1963’te Öktem’i makamında ziyaret etmiş ve yapılan görüşmede Öktem, Köy Enstitülerinin kapanışından sonraki eğitim hayatını bir “duraklama dönemi” olarak değerlendirmiştir. Batuhan Alişoğlu, Millî Eğitim Bakanlığı Sürecinde İbrahim Hulusi Öktem (1963-1965), Tarih ve Gelecek Dergisi, Aralık 2020, s. 1432.

⁷⁰ 1961 yılının son gününde düzenlenen bu büyük mitinge 100 bin işçi katılmış ve mitingde konuşma yapan hatipler en çok sosyal adalet, grev hakkı, kolektif iş akdi meselesi üzerinde durmuşlardır. “Saraçhanebaşı Mitingine 100 Bin İşçi İştirak Etti”, Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ocak 1962.

⁷¹ 28 Ocak 1963 günü Maden-İş Sendikası’na üye 220 işçi, gasp edilen ikramiyelerinin ödenmesi için ve işten çıkartılan işçi arkadaşlarının tekrar görevlerine dönmesi talebiyle oturma eylemine başlamışlardır. 2 Şubat 1963 günü eylemlerin fabrika önüne taşması halktan katılımlarla birlikte eylem yapanların sayısının çoğalmasına neden olmuştur. 36 gün süren grevin ardından işten çıkarılan işçiler tekrar işe alınmış, tazminatsız bir şekilde çıkarılanların tazminatlarının ödenmesine karar verilmiştir. Zafer Aydın, “Kanunsuz Bir Grev: Kavel 1963”, DİSK Tarihi Kuruluş, Direniş, Varoluş 1967-1975 (Editör: Aziz Çelik), C. 1, Disk Yayınları No: 78, İstanbul, Mart 2020, s. 105-106.

4.) Geçmiş yılların enflasyonist politikası altında yaşanan büyük kaynak aktarımı, zengin ve yoksul arasındaki büyük uçurum ve hükümetin bunu çözmek yerine kemer sıkamak istemesi belirlemiştir.

1963 Kasım ayında yapılan yerel seçimlerde AP'nin ardından ikinci parti konumuna düşen CHP'nin seçim başarısızlığını Milliyet Gazetesi'nde yazdığı bir yazıda değerlendiren Koç, CHP'nin aydınlardan, işçilerden, esnaftan ve ithalat-ihracatı elinde tutan zenginlerden oy ve destek alamadığını belirtmiştir. Çünkü devrimleri ve reformları etkili bir şekilde uygulayamadığı için aydınların, ücretlerin düşük olmasından dolayı işçilerin, ağır vergilerden dolayı küçük esnafın desteğini kaybetmiştir. Koç'a göre CHP'nin halk kitlelerini arkasına alabilmesi için işçilerin, köylülerin, memurların, küçük esnafın ve aydınların desteğini çekebilecek halkçı, devletçi, toplumcu ve devrimci bir program izlemesi gerekmektedir. Yazısında planlı kalkınmayı, vergide adaleti ve toprak reformunu içine alan geniş bir eylem planı sunan Şükrü Koç, 1965 yılında gündeme gelecek olan "ortanın solu" çıkışına da altyapı sunmuştur. Atatürk ilkelerinin doğası gereği zaten ortanın solunda olduğunu söyleyen Koç, CHP içerisinde güçlenecek olan ortanın solu çizgisinin de aslında en önemli temsilcilerinden biri olmuştur.⁷²

Nisan 1963'te toplu sözleşme, grev ve lokavt kanun tasarısının tartışıldığı meclis oturumlarından birinde konuşan Koç, demokrasiyi kabul eden her toplumun yine demokratik düzeni sağlayacak müesseseleri kabul etmesi, bunları yürürlüğe koyması ve doğru bir şekilde işletilmesinin öneminden bahsetmiştir.⁷³ Kanun tasarısı üzerindeki 2 soruna işaret eden Koç, bunlardan birincisini kanunun sendikaları olabildiğince küçük üniteler halinde bulundurması ve birleşmesini zorlayıcı hükümler taşıması şeklinde açıklamıştır. İkinci olarak ise kanunun başta memurlar olmak üzere kamu görevlilerinin sendika kurmalarını ve bu sendikaları birer dernek gibi çalışmaktan kurtarıp kendi özlük hakları için mücadele örgütüne dönüştürmeyi sağlayacak hükümlerden uzak olduğunu söylemiştir.⁷⁴ Yapılan uzun tartışmalar, Şükrü Koç'un başkanlığında TÖDMF'nin ve Türk öğretmenlerinin verdiği büyük mücadele sonucunda 15 Temmuz 1963'te 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu kabul edilmiş ve 24 Temmuz'da yürürlüğe girmiştir. Böylelikle tüm eksiklerine rağmen işçilerin yanında kamu görevlilerine de sendikalaşma hakkı tanınmıştır. Lakin memurların sendika kurma hakkını tam olarak düzenleyen 624 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi 2 sene gecikmiş ve ancak 17 Haziran 1965'te kamu görevlilerin önü eksiksiz bir şekilde açılmıştır.⁷⁵ Açılan bu yolda öğretmenlerin ve aydınların girişiyle 8 Temmuz 1965 tarihinde Türkiye Öğretmenler

⁷² Mustafa Şükrü Koç, "CHP'ye Çıkar Yol", Milliyet Gazetesi, 27 Aralık 1963, s. 2. CHP içerisindeki "ortanın solu" söylemleri ile ilgili daha fazla bilgi almak isteyenler bkz. Altuğ Koç, 1965 Genel Seçimleri Öncesinde "Ortanın Solu" Söyleminin Ortaya Çıkışı, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2017, 36-50.

⁷³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 16, Oturum 1, Birleşim: 69, 10 Nisan 1963, s. 205

⁷⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 16, Oturum 1, Birleşim: 69, 10 Nisan 1963, s. 206-207.

⁷⁵ Samet Yaşar, 274 ve 275 Sayılı Kanunların Hazırlanış Süreci ve Sendikalar, Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi, 2018, s. 99.

Sendikası (TÖS)⁷⁶ kurulmuş ve 1969 yılında TÖDMF fesih kararı olarak TÖS ile birleşme yoluna gitmiştir.⁷⁷

Bununla birlikte 1963 yılında düzenlenen Büyük Öğretmen Mitinginden ayrı olarak başkanlığını Fakir Baykurt'un yaptığı TÖS öncülüğünde ve varlığını henüz sonlandırmamış TÖDMF'nin katkılarıyla 15 Şubat 1969'da Ankara'da Büyük Eğitim Yürüyüşü düzenlenmiştir.⁷⁸ Öğretmenlerin düzenlemiş olduğu bu yürüyüş, 63 yılında yapılan mitingden sonra 60'lı yıllara damgasını vurmuş bir başka büyük kütleli eylemdir. TÖS'ün çıkardığı Büyük Eğitim Yürüyüşü adlı kitaba göre yürüyüşe katılım açısından 1963 yılında 15 bine yakın olan sayı 1969 yılında halktan katılımlarla birlikte yaklaşık 40 bin kişiye çıkmıştır.⁷⁹ Yürüyüşün nedeni sendika tarafından ekonomik, siyasi ve idari baskılar olmak üzere 3 başlıkta açıklanmıştır.⁸⁰ 1963'te düzenlenen Büyük Öğretmen Mitinginin bir bakanı istifa ettirdiğine ve öğretmenlere büyük kazanımlar sağladığına lakin aynı sıkıntıların devam ettiğine değinilmiştir.⁸¹ TÖS'e göre öğretmenler yine saldırıya uğramış ve yine geçim sıkıntısı yaşamışlardır. TÖS bunların önüne geçebilmek için öğretmenlerin geçmişte izlediği yola başvurmuş ve 1963 yılını örnek almaya karar vermiştir.⁸²

Şükrü Koç, öğretmenlik mesleğinin daha iyi noktalara gelmesinin öğretmene ve eğitimin yöntem ve niteliğine verilen önemle mümkün olacağını kitlesel şekilde gündeme getirirken çeşitli zamanlarda yapılan etkinliklerle de bunu pekiştirmiştir. Bu noktada Şükrü Koç, Köy Enstitülerine olan bakışını 17 Nisan 1964'te düzenlenen Köy Enstitüleri Günü'nün açılış konuşmasında özetlemiştir. Enstitüleri "toplumumuzun demokratik idare ve sosyal adalet ilkeleri içinde hızlı kalkınması amacını güden, cumhuriyet tarihimizin en ciddi ve milli hareketi" olarak tanımlamıştır. Planlı kalkınmanın tekrar gündeme geldiği güncel konjonktürde Köy Enstitülerinin yeniden ele alınması gerektiğini söyleyen Koç, köy ve şehir çocukları arasındaki eşitsizliğin son bulmasının yegâne koşulunun bu olduğunu belirtmiştir.⁸³ Köy Enstitülerinin mimarlarından İsmail Hakkı Tonguç'un ölümünün 4. yılı için

⁷⁶ Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS), kamu görevlilerine sendikalaşma hakkı tanınmasıyla birlikte sol görüşlü öğretmenlerin kurduğu ilk büyük öğretmen sendikasıdır. Kurulduktan sonra sendikanın başkanlığını Fakir Baykurt, başkan yardımcılığını Dursun Akçam üstlenmiştir. Sendika 12 Mart 1971 Muhtırasından sonra kapatılmıştır. TÖS ve Fakir Baykurt hakkında daha detaylı bilgi almak isteyenler için bkz. Fakir Baykurt, Bir TÖS Vardı, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 2000.

⁷⁷ Yahya Akyüz, Öğretmen Örgütlenmesi (Türkiye, Fransa, İsviçre'de ve Uluslararası Düzeyde), Kuruluşlar, Etkinlikler ve Sorunlar, S.B.F Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 86, Ankara, 1980, s. 14-16.

⁷⁸ Türkiye Öğretmenler Sendikası, Büyük Eğitim Yürüyüşü, İş Matbaacılık ve Ticaret, Ankara, 1969, s. 10.

⁷⁹ Verileri yürüyüşten sonra sendikanın Ankara biriminden Osman N. Koçtürk açıklamıştır. Yürüyüşteki kişi sayısını bir kortej görevlisi 31 bin olarak sayarken başka kortej görevlisi 36 bin olarak saymıştır. Koçtürk, Tandoğan Meydanı'nda halktan katılımlarla birlikte sayının 40 bin civarına ulaştığını belirtmiştir. Gürsel Meydanı'nda ise halkın yürüyüşe büyük ilgisi sonucunda sayı tahminen 70 bine kadar çıkmıştır. Türkiye Öğretmenler Sendikası, a.g.e., s. 122.

⁸⁰ Türkiye Öğretmenler Sendikası, a.g.e., s. 7.

⁸¹ Türkiye Öğretmenler Sendikası, a.g.e., s. 7.

⁸² Şükrü Koç'un 1962-65 yılları arasında başkanlığını yaptığı Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu (TÖDMF) öncülüğünde 20 Şubat 1963 tarihinde düzenlenen Büyük Öğretmen Mitingi'nin, cumhuriyetin kuruluşundan bu yana öğretmenlerin mesleki ve toplumsal anlamda verdikleri mücadeleye içerisinde gerçekleştirdikleri ilk büyük örgütlü eylem olduğu söylenebilir. Bu tarihten itibaren öğretmenler, taleplerini duyurmanın ve kamuoyu oluşturmmanın en önemli yollarını sokağa çıkmak, eylem ve boykot yapmak ve greve gitmek olarak görmüşlerdir. TÖDMF'den sonra kurulan ve federasyonla birleşme yoluna giden Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın da bu mücadele birikimini savunduğu ve sürdürdüğü savunulabilir.

⁸³ Birlik Dergisi, "Federasyon Başkanı Şükrü Koç'un Köy Enstitüleri Günü'ndeki Açılış Konuşması", Yıl 5, S: 64, Mayıs 1964, s. 15.

düzenlenen anma töreninde konuşan Koç, Tonguç'u geride ciltler dolusu kitap bırakan⁸⁴ biri olmanın yanında "binlerce öğretmen yetiştirmiş ve eğitimde bütün dünyaya örnek olmuş 21 Köy Enstitüsü'nün kurucusu⁸⁵ olan halk çocuğu" olarak betimlemiştir. Tonguç'u köylülerin sorunlarını kendine dert edinen, bir grup varlıklı insan için değil yoksul halkın kaderini değiştirmek için çabalayan, bunun sosyal ve ekonomik çözüm yolunu da Köy Enstitülerinde bulan kişi olarak yorumlamıştır. Tonguç sayesinde "kafası ile birlikte eli ve ruhu eğitilmiş öğretmenler hazırlayan" kurumlar kurulmuştur. Koç'un konuşmasında, Ankara ve İstanbul'da kaloriferli apartman dairelerinde oturup hayatını köy kalkınmasına adanmış Tonguç'u lekelemeye çalışan milliyetçileri de isim vermeden şiddetle kınadığı görülmüştür.⁸⁶ Hasan Ali Yücel'in ölümünün 3. yılında düzenlenen anma töreninde de bir konuşma gerçekleştiren Koç, teknik eğitimin bütün yurda yayılması, güzel sanatlarda ve edebiyatta gelişmesi gereken bir zamanda ortaya çıkan Yücel'in üzerine düşeni yerine getirdiğini söylemiştir. Başta Köy Enstitüleri olmak üzere birçok teknik okulun, kız ve erkek sanat enstitülerinin, konservatuarların, tiyatroların bu dönemde kurulduğunu vurgulamış ve hizmetlerinin sonucunda Yücel'in hiç unutulmayacak şekilde hafızalara kazındığını belirtmiştir.⁸⁷

3.3. Şükrü Koç ve Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'na Yönelik Karalamalar ve Saldırıları

TÖDMF'nin Şükrü Koç'un da büyük etkisiyle giderek kitleselleşmesi ve öğretmenler arasında öncü bir örgüt haline gelmesi komünizm karşıtı çevreleri harekete geçirmiştir. Bununla ilgili Kemal Fedai Coşkun tarafından çıkarılan Fedai Dergisi kayda değer bir örnek olarak gösterilebilir. Bu dergide Şükrü Koç'un komünizm propagandası yaptığına yer verilirken CHP'li milletvekillerinden Gıyasettin Karaca'nın "Türk bayrağının rengi Şükrü Koç'un kanıdır" sözlerine de tepki gösterilmiştir.⁸⁸ Bir başka örnek de Mayıs 1964'te federasyonun çağrısı üzerine Atatürk ilkelerine bağlı derneklerin gericilikle savaş için ortak bir cephe kurma çabalarına verilen reflektir. Komünizm karşıtı çevreler federasyona çelme takmak amacıyla, öğretmenlerin ana örgütünü "politikaya karıştığı" iddiasıyla millet meclisine ve senatoya şikâyet ederek birer soru önergesi verilmesini sağlamışlar, MEB'den federasyon yöneticilerini görevlerinden uzaklaştırmalarını istemişlerdir. Ancak bakanın "iddialar sağlam bir temele dayandırılmadığı sürece bu ancak öğretmenlerimizi rahatsız eder" yanıtı ile Türk öğretmenlerinin anayasaya, devrime ve Atatürk ilkelerine bağlı olduğunu belirtmesi tepkileri ilk etapta sonuçsuz bırakmıştır.⁸⁹

⁸⁴ Tonguç, 1927 yılında Elişleri Rehberi, 1928 yılında Muallim Almanığı, 1931 yılında Mürebbinin Ruhu ve Muallim Yetiştirme Meselesi, 1932 yılında İlk, Orta ve Muallim Mekteplerinde Resim, Elişleri ve Sanat Terbiyesi, 1933 yılında İş ve Meslek Terbiyesi adlı kitabı yazmış ve 1933 yılında Kershensteiner adlı kitabı çevirmiştir. Bunların dışında Almanya Maarifi, Köyde Eğitim, Canlandırılacak Köy, İlköğretim Kavramı, Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy, Öğretmen Ansiklopedisi, Resim-İş Dersleri, Pedagoji Sözlüğü, Pestalozzi Çocuklar Köyü adlı kitapları yazmıştır. İsmail Hakkı Tonguç ile ilgili daha detaylı bilgi almak için bkz. Engin Tonguç, Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç, Ant Yayınları, İstanbul, Nisan 1970.

⁸⁵ 3 Ağustos 1935 tarihinde İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine getirilen Tonguç, dönemin Kültür Bakanı Saffet Arıkan'a Köy Enstitülerinin temelini oluşturacak bir rapor sunmuştur. 1938 yılında Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı koltuğuna oturmasıyla 17 Nisan 1940'ta Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen 3803 Sayılı Kanun ile ülke genelinde 21 tane Köy Enstitüsü açılmıştır. Bunlardan en bilindikleri Ankara'da açılan Hasanoglan, İzmir'de açılan Kızılçullu, Aydın'da açılan Ortaklar Köy Enstitüleridir. Dilek Ergönenç, "Köy Enstitüleri ve Enstitülerin Fikir Babası İsmail Hakkı Tonguç Üzerine", ÇÜTAM Kültür Evi Konuşmaları Dergisi, C: 3, S:2, Aralık 2020, s. 91-93.

⁸⁶ Birlik Dergisi, "Eğitimci Tonguç", Yıl 6, S: 66, Temmuz 1964, s. 3-4.

⁸⁷ Birlik Dergisi, "Hasan Ali Yücel Anıldı", Yıl 5, S: 62, Mart 1964, s. 1.

⁸⁸ Fedai Dergisi, Yıl: 1, S: 5, Aralık 1963, s. 13-14.

⁸⁹ Birlik Dergisi, "Öğretmen Topluluğu Karşısında İrtica", Yıl 5, S: 64, Mayıs 1964, s. 1.

Aynı dönemde Adalet Partisi'nin Samsun Cumhuriyet Senatörü olan Fethi Tevetoğlu da TÖDMF'nin tüzük dışında hareket ettiğini, solcu bir siyaset adamı olan Şükrü Koç'un ve ekibinin amaç, plan ve görüşlerine hizmet ettiğini savunmuş, bu konuda bir soru önergesi vermiştir.⁹⁰ Bakanın bu önergeyi de yine gerekli kanıtlar sunulmadığı için geçersiz kabul ettiği görülmektedir.⁹¹

TÖDMF'ye saldırıların arttığı bir dönemde Şükrü Koç, Tevetoğlu'nu yanıtsız bırakmamıştır. Derneğin başkanı ve yönetim kurulunun atamayla değil seçimle başa geldiğini Tevetoğlu'na hatırlatan Koç, başkan ve üyelerinin ancak derneklere ve kanunlara karşı sorumlu bulunduğunu söylemiştir. Bir meslek örgütünün tüzüğü, misyonu ve amacı dışında politik hedeflere alet edilmesi iddiasına karşı ise TÖDMF'nin Atatürk ilkelerinin en yılmaz savunucusu olmaya devam edeceğini belirtmiştir.⁹²

TÖDMF'nin Ankara'da düzenlediği “zararlı akımlarla savaş toplantısı” aşırı solu değil sadece gericiliği hedef almakla eleştirilmiş ve komünistlikle itham edilmiştir. Federasyonun bu eleştirilere verdiği yanıtta, şeriat, hilafet ve saltanat yanlılarının ülkeyi çağdaşlaştırmak için mücadele eden Atatürkçü aydınları “tanzimat devrinde zındık, meşrutiyet devrinde masonluk, cumhuriyet döneminde ise komünistlikle” suçlayarak mücadele güçlerini kırma girişimlerinde bulunduklarını söylemiştir. Federasyonun aşırı sol bir yapıda olmadığı, sadece Atatürk devrimlerini uygulamak ve ilerletmek amacıyla olduğu belirtilmiştir.⁹³

TÖDMF'nin, Şükrü Koç'un başkanlığında 1962-64 yılları arasında muazzam bir çıkış yakaladığı savunulabilir. Koç'un başkanlık döneminde federasyon hem toplumsallaşma imkânı yakalamış hem eğitimcilerin bilinç düzeyi artmış hem de öğretmenlerin ücretlerin yükseltilmesine dönük talepleri büyük ölçüde çözüme kavuşmuştur. TÖDMF'nin Eskişehir'de toplanan 17. Kurultay'ının açılış konuşmasını yapan Koç, toplam üye sayısının 60 bine yaklaştığını vurgulayarak göreve geldiği 2 yıl içerisinde üye sayısının iki katına çıktığını söylemiştir. Bu ileriye doğru gerçekleşen gelişmelere paralel olarak birtakım tepkilere ve iftiralara uğradıklarını söyleyen Koç, bunu da ilerlemenin bir kanıtı olarak açıklamıştır. Öğretmenlerin maddi sıkıntılarının giderilmesi için kanun tedbirlerinin kesinleştiğini, parlamento ve hükümet çevreleriyle ciddi temaslar yapıldığını müjdelemiştir. İlkokul öğretmenlerinin ödeneği, ek ders ücretleri gibi iki önemli konunun mücadeleler sonunda çözüme kavuştuğunu belirtmiştir. Toplumu orta çağ karanlığına itmek isteyenlerle, bozgun ve anarşide kişisel çıkar arayanları aynı anda eleştiren Şükrü Koç, bir kez daha Atatürk ilkelerini “ulusu ileriye götürücü tedbirlerin anahtarı” saymıştır. Kurultayın temel tartışma konusunun akademik teknik orta eğitim ile halk eğitim olduğunu söyleyen Koç, planlı kalkınma içerisinde belirlenen hedeflerin uygulanması konusunda gereken hazırlıkların yapılmamasından ötürü bürokrasiyi bir kez daha uyarmıştır. Konuşmasının sonunda Koç hiçbir maddi çıkar gözetmeden halka karşı sorumluluk bilinciyle hareket ettiklerini, federasyonun hiçbir siyasi ve sosyal grubun menfaatine çalışmadığına dikkat çekmiştir.⁹⁴

4. Şükrü Koç'un Amerika'nın Türk Eğitim Sistemini Değiştirme Çabalarına Yönelik Gösterdiği Tepkiler

⁹⁰ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem: 3, Oturum: 1, Birleşim: 65, 28 Nisan 1964, s. 85.

⁹¹ Birlik Dergisi, “Tevetoğlu Bakandan Cevabını Aldı”, Yıl 5, S: 64, Mayıs 1964, s. 3.

⁹² Birlik Dergisi, “Federasyon Başkanını Milli Eğitim Bakanı Tayin Etmez”, Yıl 5, S: 64, Mayıs 1964, s. 4.

⁹³ Birlik Dergisi, Yıl 5, S: 64, Mayıs 1964, s. 7.

⁹⁴ Birlik Dergisi, “Federasyon Başkanı Şükrü Koç'un 17. Kurultay Açılış Konuşması”, Yıl 6, S: 67, Ağustos 1964, s. 1-3.

Şükrü Koç'un başkanlığında TÖDMF'nin mücadele verdiği bir başka ana başlık da ABD'nin Türk eğitim sistemi üzerinde olan etkileridir. Şükrü Koç'un 1970 yılında yayınlanan "Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma" isimli kitabında Türkiye'nin eğitim sisteminin nasıl adım adım Amerikan emperyalizmine bağlı hale geldiği anlatılmıştır. Mustafa Kemal önderliğindeki Anadolu ihtilalcilerinin milli kurtuluş mücadelesi verdiği sırada siyasi gücü aydın ve bürokratlardan oluşan devrimcilerin elinde tuttuğunu söyleyen Koç, o dönemde henüz bir "sosyal güç" olan ağa-eşraf takımının da desteğinin alındığını yazmıştır. Türk devriminin üst tapıyı değiştirmesine karşılık alt yapıda ve üretim ilişkilerinde gereken değişikliği sağlayamadığını vurgulamış, bu durumun zamanla aydın ve bürokratlar ile halk arasındaki çelişkiyi derinleştirdiğini ve iktidarın devrimcilerin elinden kayıp gitmesine sebep olduğunu yazmıştır.⁹⁵

Koç'a göre İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle tarım ürünlerindeki fiyat artışlarından büyük kazançlar biriktiren ve sermayesini büyük ölçüde arttıran ağa-eşraf takımı, hem yaptığı birikimin bir bölümünü şehirlere aktarmış hem de şehirlerde bulunan ticaret burjuvazisiyle ortaklıklar kurarak onlarla olan ilişkilerini geliştirmiştir. Büyük bir sosyal güç olmasının yanında siyasi gücünü de arttıran bu gerici kesim ilerici kesimin artık iktidarda kalmasını istememiştir. Demokrat Parti dönemini gerici ağa-eşraf takımı ile büyük ticaret burjuvazisinin iktidarı olarak yorumlayan Koç, DP'nin başa gelir gelmez Köy Enstitülerini hedef aldığını da yazmıştır.⁹⁶

Koç'un aktardıklarına göre ABD, Türkiye'deki devlet bürokrasisini kendi çıkarlarına uygun bir şekilde dizayn etmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda Demokrat Parti iktidarı döneminin ilk yarısında İktisadi İşbirliği Teşkilatı (ICA) yoluyla birkaç yüz Türk personeline burslu olarak kısa süreli Amerika gezileri yaptırılmıştır. Koç, bu teşkilatın 1956 yılında AID adını aldığını ve açılışının Milletlerarası Kalkınma Teşkilatı anlamına geldiğini belirtmiş, teşkilatın Millî Eğitim Bakanlığı'na dönük etkilerini ve müdahalelerini incelemiştir. Koç, AID misyonunun 1956 yılından itibaren daha aktif bir konuma geldiğini ve Millî Eğitim Bakanlığı'nı uzman sıfatıyla kontrol altına aldığını iddia etmiştir. Koç'un aktardıklarına göre teşkilatın belirlediği isimler Amerika'da burslu bir şekilde eğitim almışlar ve Türkiye'ye döndüklerinde devletin diğer kademelerinde olduğu gibi MEB'de de önemli görevlere getirilmişlerdir. Bu kişiler hakkında isim verilmemiş, sadece bursu alanlar arasında Süleyman Demirel'in de olduğu belirtilmiştir. AID misyonun başında CIA'nın yüksek rütbeli görevlisi olup daha sonraları Vietnam Savaşı'nda da görev yapacak olan Dr. Wrinkle⁹⁷ bulunmuştur.⁹⁸ Fakir Baykurt'un aktardıklarına göre, 1963-64 yıllarında öğretmen yetiştirmek amacıyla bir proje hazırlayan ve 20 öğretmen okulu için dönemin parasıyla 100 milyon liraya yakın bütçe ayıran AID, her öğretmen okulunda birer büro kurmayı, bürolara iki uzman, iki tercüman ve iki sekreter atamayı amaçlamıştır.⁹⁹ AID misyonunun faaliyetleri sendikalara da yansımış,

⁹⁵ Koç, a.g.e., s. 84-88.

⁹⁶ Koç, a.g.e., s. 89-93.

⁹⁷ Türkiye'ye gelmeden önce Almanya'da bulunan Amerikan işgal kuvvetlerinin eğitim danışmanlığını yapmış olan Dr. Wrinkle, Alman okullarını da Amerikan etkisi altına sokmaya çalışmıştır. Fakir Baykurt, Türk Eğitiminde Emperyalist Etkiler, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara, Kasım 1999, s. 36.

⁹⁸ Koç, a.g.e., s. 101.

⁹⁹ Baykurt, bu yüksek bütçeli tekliflerin dönemin Öğretmen Okulları Genel Müdürü Selman Erdem tarafından engellendiğini yazmış, daha sonrasında AP iktidarına gönderme yaparak yapılan baskılar sonucunda Erdem'in görevden ayrılmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Baykurt, a.g.e., s. 46-47.

Türk-İş'ten ayrılıp DİSK'i kuran sendikaların ve yöneticilerinin en büyük ayrılık gerekçesi AID'den Türk-İş'e aktarılan fonlar ve paralar olmuştur.¹⁰⁰

TÖDMF, 1961 yılından sonra AID misyonunun eylemlerini ve Türk eğitim sistemini yabancılaştırma faaliyetlerini ifşa etmek için çaba harcamıştır. Aynı şekilde AID merkezi de TÖDMF'nin çalışmalarını yakın takibe almış ve kısa sürede yakalamış olduğu büyük sıçramanın nedenlerini araştırmıştır.¹⁰¹

TÖDMF'nin giderek genişlediğini ve öğretmenler içerisinde öncü bir örgüt haline geldiğini gören AID ilk olarak federasyon ile iş birliği yapma taktiğini denemiştir.¹⁰² AID misyonu adına federasyonu ziyaret eden ve başkan Şükrü Koç ile görüşen Dr. Holmlund federasyonu çalışmalarından dolayı tebrik etmiş ama sadece gönüllülerin çabasıyla ve üye aidatıyla proje oluşturma imkansızlığından söz etmiştir. Bunun için daha büyük paralara ihtiyaç vardır ve federasyonun projeleri için gerekli mali yardımı AID olarak yapabileceklerini söylemiştir. AID misyonunun amacını ve politikasını çok iyi bilen TÖDMF yöneticileri ve Şükrü Koç böylesine bir iş birliği teklifini kesin olarak reddetmişlerdir.¹⁰³

AID misyonunun bundan sonraki amacını tam olarak anlamak için federasyon tarafından görevlendirilen kişiler AID yöneticileriyle birkaç toplantıya daha katılmışlardır. Burada Amerikalı eğitimcilerin göz boyayan burs, saray inşaatı gibi tekliflerde bulunduğu görülmüştür. Federasyon bu toplantılardan sonra AID'in amacını anlayarak gelen teklifleri bir kez daha reddetmiş ve Amerikan kuruluşuyla olan bağlantısını tamamen kesmiştir. Şükrü Koç, yönetimi Amerika'ya teslim etmek pahasına donanımlı binalara ve kaliteli malzemelere ihtiyaç duymadıklarını, arkalarında bulundan 100 bin Atatürkçü öğretmenin desteğinin yeterli olduğunu yazmıştır.¹⁰⁴

TÖDMF ile iş birliği yoluna gidemeyeceğini anlayan AID, taktik değiştirerek kendilerine bağlı kişileri federasyon kongrelerine göndererek yönetimi ele geçirmeye çalışmıştır. 1964 yılındaki Eskişehir Kurultayı'ndan önce AID'e bağlı isimler ve onlarla yol yürüten yurt içindeki kişiler Şükrü Koç'u gözden düşürmek adına ilginç bir organizasyona girişmişlerdir. Daha önce 1963 yılı bütçe görüşmelerinde AP Çanakkale vekili Akay'ın Şükrü Koç'a karşı kullandığı suçlamaları tekrar gündeme getirmişlerdir. Şükrü Koç'un 1946 yılında MEB tarafından yayınlanan bir dergide İngiliz İşçi Partisi liderlerinden Harold Laski'nin "Demokrasi ve Sosyalizm" adlı kitabını değerlendirdiği bir yazısı çıkmıştır. AID bu yazıyı basına sızdırmış ve yazıyı yazan Şükrü Koç'u halka komünizmi aşılama çalışmakla suçlamıştır. İşin sonunda AID'in Şükrü Koç'u karalama ve federasyonu ele geçirme çabaları sonuçsuz kalmış, TÖDMF Atatürk'ün izinden yürümeye devam etmiştir.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Bu gerekçeyi haksız ve çelişkili bulanlar da olmuştur. Aziz Çelik, DİSK'in beş kurucusundan Kuas, Alpdündar ve Güzelce'nin de AID programı kapsamında ABD'de eğitim aldığını belirtmiş, Kemal Türkler'in bir dönem AID fonlarından yararlanmak istediğini yazmıştır. Çelik'e göre o dönem Türk-İş'ten kopuşun AID misyonu ile açıklanması TİP'in yürüttüğü anti-Amerikancı ve anti-empyralist siyaset ile konjonktürel olarak dünyada ve Türkiye'de anti-Amerikancı havanın esmesinden kaynaklıdır. Aziz Çelik, "AID Yardımları ve DİSK'in Eleştirileri", DİSK Tarihi Kuruluş, Direniş, Varoluş 1967-1975 (Editör: Aziz Çelik), C. 1, Disk Yayınları No: 78, İstanbul, Mart 2020, s. 195.

¹⁰¹ Koç, a.g.e., s. 136.

¹⁰² Yıldırım Koç, "Amerikan Parasını Reddeden Öğretmen Örgütleri", Aydınlık Gazetesi, 5 Aralık 2020.

¹⁰³ Koç, a.g.e., s. 139.

¹⁰⁴ Koç, a.g.e., s. 139-141.

¹⁰⁵ Koç, a.g.e., s. 143.

27 Ağustos 1962’de ABD başkan yardımcısı Johnson ile Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin arasında yapılan antlaşmayla Türkiye, Barış Gönüllüleri’ni¹⁰⁶ kabul etmeye başlamıştır. Kennedy’nin bir projesi olan ve ABD’nin yardım ettiği ülkeler ve halklar arasında Amerikan sevgisini uyandırmayı amaçlayan bu proje ABD’li kolej ve üniversite öğrencileri tarafından yürütülecektir. 1963 ve 1969 yılları arasında 1200 Barış Gönüllüsü genç Türkiye’ye gelerek kasabalarda İngilizce dersi vermeye başlamıştır. Bu kişilerin Türk devletinin ve eğitim sisteminin koyduğu kurallardan daha özerk hareket ettiği görülmüştür. Ayrıca zamanla ajanlık faaliyetleri yürüterek CIA hesabına çalıştıkları fark edilmiştir.¹⁰⁷ Bu Barış Gönüllüleri projesi de yurtsever öğretmenlerin tepkisini çekmiştir. Şükrü Koç ve TÖDMF, Barış Gönüllüleri’nin bir ajanlık müessesesi olduğunu, Türkiye’yi siyasi ve ekonomik alanın yanında kültürel ve eğitimsel planda da Amerika’ya bağlı hale getirme girişimi olduğunu her fırsatta vurgulamışlardır.¹⁰⁸

5. Şükrü Koç’un Adalet Partisi İktidarı Hakkındaki Düşünceleri

Şükrü Koç’a göre 1964 yılında Kıbrıs’ta yaşanan ve ABD başkanı Johnson ile İnönü arasında sirayet eden kriz AP’nin iktidara gelmesi açısından önemli bir gelişme olmuştur. Türk toplumunun Amerikan politikalarına duyduğu nefretin artması¹⁰⁹ ve bağımsızlıkçı fikirlerin yaygınlaşmasıyla çoğu alanda olduğu gibi MEB içerisinde de sol eğilimin güçlenmesi ABD’yi kaygılandırmış ve ABD, AP’nin iktidara gelmesi için çalışmıştır. Koç’un iddiasına göre AP iktidara geldiğinde ilk olarak sol eğilimli genel müdürleri tasfiye etmiş ve Köy Enstitülerine yakın isimleri MEB’den uzaklaştırmıştır.¹¹⁰ Bu doğrultuda Gönen Köy Enstitüsü mezunu, TÖS’ün ilk ve tek genel başkanı yazar Fakir Baykurt’un MEB Müdürler Kurulu kararıyla Ankara İlköğretim Müfettişliği görevinden alınması bu tasfiye politikasının en büyük örneklerinden biri olmuştur.¹¹¹

Şükrü Koç’un AP’yi eleştirdiği noktalardan biri de DPT’nin planlarına uyulmamasıdır. Özelleştirmelerin yanında 1965’te 26 tane olan imam hatip okullarının sayısının 1969’da 75’e çıkmış olması, mesleki okul bazında artışlara göre fazla olarak eleştirilmiş ve bu durum dinselleşme ve irtica olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Koç, bu atılımın egemen güçler ve emperyalizm tarafından desteklendiğinin altını çizmiştir.¹¹² Bununla birlikte dikkat çekilen hususlardan biri de AP iktidarı döneminde gerek okullaşma gerekse de okur yazarlık oranında beş yıllık planın hazırlanmış ve öngörmüş olduğu şekilde bir artış gerçekleştirilememiş, köy

¹⁰⁶ ABD’de John Kennedy hükümeti tarafından 1 Mart 1961’de başlatılan ve başka ülkelere teknik yardım sağlama, Amerikan kültürünü tanıtmaya, benimsetme ve sevdirmeye amaçlı güden gönüllü programına verilen isimdir. 1962-1972 yılları arasında toplam 2101 Barış Gönüllüsü Türkiye’ye gelmiştir. Günver Güneş – Ezgi Durmaz, “Amerikan Barış Gönüllülerinin Muğla ve Çevresindeki Faaliyetleri”, Cumhuriyet’in 100. Yılına Armağan Muğla Tarihi Üzerine Araştırmalar, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2024, s. 146.

¹⁰⁷ Barış Gönüllüleri Hareketi, Türkiye’de değişik siyasi partiler, kurumlar, akademisyenler ve dergiler içerisinde birçok farklı ideolojik görüş tarafından Amerikan emperyalizminin başka ülkeleri kontrolü altına alma girişimi ve ajanlık faaliyeti olarak değerlendirilmiştir. Murat Soysal, Barış Gönüllüleri ve Türkiye’deki Faaliyetleri (1962-1972), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 111-123.

¹⁰⁸ Koç, a.g.e., s. 157-162.

¹⁰⁹ Koç, a.g.e., s. 165.

¹¹⁰ Koç, a.g.e., s. 189-190.

¹¹¹ Güven Gürkan Öztan, Adalet Partisi İktidarında Solun Eğitim Meselesine Bakışı (1965-1971), Mülkiye Dergisi, Mart 2020, s. 10.

¹¹² Koç, a.g.e., s. 190-192.

okullarında eğitim, okulların kalitesi, donanımı ve öğretmen sayısı gibi kriterler baz alındığında istenilen düzeye ulaşamamış olduğudur.¹¹³

Şükrü Koç, AP iktidarı döneminde kalkınma planları içerisinde özel sektöre ağırlık verilme girişimlerine karşı büyük direniş göstermiştir. 1967 yılında ikinci kalkınma planı müzakereleri için mecliste CHP adına bir konuşma gerçekleştiren Koç, AP iktidarını kalkınma planı içerisinde özel sektöre ve sermayeye ağırlık vermesi dolayısıyla yoğun bir şekilde eleştirmiştir. Koç'a göre AP'nin karma ekonomiden anladığı devletin elindeki yatırımlarla yetinmesi ve özel sektörün yatırımlarına altyapı sunmasıdır. Oysaki bu zamana kadar Anadolu insanının hem istihdama kavuşması hem de sosyokültürel olarak gelişim göstermesi kamu iktisadi teşebbüslerin ürünüdür. Koç, cumhuriyetin ilk yıllarında özel sektöre ağırlık veren daha liberal eğilimli bir politika izlendiğini, fakat bunun kısa süre içerisinde verimli olmadığı anlaşıncıya üstün teknoloji ve büyük sermaye gerektiren alanlara devletin el attığını söylemiştir. AP'yi ilk yıllarda başarısızlığı ispatlanan ekonomi politikasına dönmekle suçlamıştır.¹¹⁴

Tarım konusunda da yine özel sektöre ağırlık verildiğini ve bunun bir yanlışlık olduğunu belirten Koç, iktidara tarımda devletin rolünü hatırlatmıştır.¹¹⁵ Tarımda üretimi sağlamak için gerekli olan üretim araçlarının birçoğunun yüksek fiyatlara ithal edilmesi ve akaryakıt, ilaç, gübre fiyatlarının yüksek olması tarımsal maliyetleri muazzam derecede arttırmaktadır. Bu durum köylünün dış pazarlarla rekabet edebilme olanağını ortadan kaldırmıştır. Koç, köylünün emeğini koruyabilmek ve maliyetleri düşürebilmek için gerekli olan üretim araçlarını devlet olarak sağlayabilmek amacıyla komisyona önerilerde bulunmuştur:

“İkinci beş yıllık plan içerisinde tarımsal üretimde gerekli olan tarım araç ve makineleri, traktörü, kimyevi gübreyi ve ilaçları devlet olarak ithal edip asgari bir fiyat farkıyla çiftçiye ve köylüye sunmak

Yurt içinde üretilen ya da monte edilen traktör, makine ve yedek parçalarda çeşidin azaltılması, ünite büyütülmesi yoluyla maliyetlerin düşürülmesi. Gümrük indirimleri ve direkt ithalat yoluyla ucuzluk sağlama

İhraç ürünlerinde kalite denetimi, standardizasyon ve fiyat istikrarını sağlamak üzere kooperatiflerle iş birliği kurulması ve araçların ortadan kaldırılarak üreticinin emeğini koruma ve dünya piyasalarıyla rekabet edebilme olanağı sağlama”¹¹⁶

Koç'un bu söylediklerine AP Aydın Milletvekili ve Plan Karma Komisyonu Başkanı İsmet Sezgin'in itiraz ettiği görülmektedir. Sezgin, ithalatın devlet eliyle yapılmasına hem bireysel hem de komisyon adına karşı çıkmış ve bunun aynı zamanda iktisadi bir felsefe olduğunu savunmuştur.¹¹⁷ Koç, söylediklerini bir doktrin çatışması yaratmak adına söylemediğini, üreticinin emeğini korumanın ve istismarı engellemenin herkesin ortak görevi olduğunu söylemiştir.¹¹⁸

¹¹³ Şengül Büyükboyacı, Süleyman Demirel Dönemi (1965-1971) Eğitim Politikaları ve Uygulamalarının Türk Basınındaki Yankıları, Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2015, s. 25.

¹¹⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C. 19, Oturum 3, Birleşim: 126, 27 Haziran 1967, s. 430.

¹¹⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C. 19, Oturum 3, Birleşim: 126, 27 Haziran 1967, s. 431.

¹¹⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C. 20, Oturum 2, Birleşim: 130, 1 Temmuz 1967, s. 133.

¹¹⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C. 20, Oturum 2, Birleşim: 130, 1 Temmuz 1967, s. 133.

¹¹⁸ Şükrü Koç, İsmet Sezgin ile aynı bölgenin milletvekili olduklarından bahsetmiş ve Aydın'da bulunan pamuk müstahsili vatandaşların ıstıraplarını beraber dinlediklerini AP vekiline hatırlatmıştır. Koç, üreticiye karşı yapılan istismarı anlatırken Aydın köylüsünün 1 kilo pamuğu 180 kuruşa mal ettiğini ve ortalama da 180 kuruşa sattığını

İkinci beş yıllık plan içerisinde strateji ve hedefleri adlı bölgenin 35. maddesinde üstün teknoloji ve büyük sermaye gerektiren alanlarda kamu sektörüne büyük görev düştüğü belirtilirken plan dokümanının 78. sayfasında ekonomik kurallarının 5. maddesinde imalat sektörünün özel sektöre bırakılacağı belirtilmiştir. Şükrü Koç, bu 5. maddenin ilk paragrafının metinden çıkarılması önermiş, bu teklif plan karma komisyonu ve hükümet tarafından desteklenmemiş, önerge oy birliğiyle reddedilmiştir.¹¹⁹

Şükrü Koç, ikinci beş yıllık kalkınma planının hazırlandığı bütçe görüşmelerinin ikinci gününde de AP iktidarının ağırlığı özel sektöre kaydırma girişimlerine karşı durmuştur. Koç, Türk ekonomisinin karma ekonomiye dayanması gerektiğini savunurken kamu ile özel teşebbüs arasında karma teşebbüsler kurulmasına karşı çıkmıştır. Bu oluşumların, devlet kaynaklarını ve fonlarını birkaç kişiyi zengin etmek amacıyla kullanacağını söylemiştir. Plan karma komisyonuna kamu yatırımlarının amacını ve dağılımını bozacak olan karma teşebbüslerin yasaklanması teklifinde bulunmuş, ancak teklif yine oy birliğiyle reddedilmiştir.¹²⁰

Şükrü Koç'un mücadelesi devletleştirme ve millileştirme başlıkları altında da sürmüştür. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın 1969 yılı bütçesinde CHP grubu adına konuşan Şükrü Koç, partisinin enerji kaynaklarına ve bunların nasıl işletileceğine olan bakışını şöyle özetlemiştir:

“CHP grubu olarak inanıyoruz ki, toprağın altında ve üstünde bulunan bütün servet kaynaklarımız, halkın tümünün çıkarı demek olan bir milli hassaslık ve kıskançlık içinde işletilmelidir. Devlet, ekonomik görevleri olan bir kuruluştur. Bu servetlerden milletimizin adil ve eşit ölçüler içinde faydalanmasını sağlamak devletin başlıca görevidir. Onun içindir ki, devlet halka dönük, halk yararına çalışan bir iktisadi politika izlemek zorundadır. Bizim devletçiliğimizin amacı da budur. Devletçilik bir mücerret hedef ve amaç değil, halkın mutluluğuna, milli gelir dağılımında hak ettiği payı almasına, sosyal dengeyi sağlamaya ait sosyo-ekonomik politikanın uygulanmasına yarayan bir araçtır, bir metottur.”¹²¹

AP iktidarını 4 yılda tabii kaynakların milli temelde işletilmesine dönük hiçbir adım atmaması nedeniyle eleştiren Koç, mevcut petrol, maden ve yabancı sermaye kanunlarını “milli egemenlik ve bağımsızlık haysiyetimizi çiğneyen birer kapitülasyon ilanı” olarak yorumlamıştır. Şükrü Koç konuşmasının devamında 1954 yılında çıkarılan petrol kanununa değinmiş ve bu kanunun yabancı petrol tröstlerinin ülkenin milli kaynaklarını ele geçirmelerine gereken hukuki altyapıyı sağladığını söylemiştir.¹²²

Bu bağlamda Şükrü Koç, ülkemizde bulunan enerji kaynaklarını yabancı tekellerden ve yerli sermayeden kurtarmanın biricik yolunu etkin bir devletleştirme ve millileştirme siyaseti izlemekte görmüştür. Bütün bu görüşlerinin de ülkenin kurucu felsefesinde ve Atatürk ilkelerinde bulunduğunu düşünmüştür. Onu sosyalist değil de sol Kemalist, sol milliyetçi ya da ulusal kalkıncı yapan da budur. Politik çizgisi Atatürk'e yeniden dönüşü sağlamak ve ulusal bağımsızlığı etkin kılmaktır. Federasyonda, mecliste, sokakta, yazdığı yazılarda Türkiye'nin sanayi, tarım ve enerjide devletçi bir çizgide olması gerektiğini savunmuş ve her

örnek göstermiş, bu sömürünün ortadan kaldırılması gerektiğini söylemiştir. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C. 20, Oturum 2, Birleşim: 130, 1 Temmuz 1967, s. 134.

¹¹⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C. 20, Oturum 2, Birleşim: 130, 1 Temmuz 1967, s. 144-145.

¹²⁰ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C. 20, Oturum 2, Birleşim: 131, 2 Temmuz 1967, s. 233-234.

¹²¹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C. 33, Oturum 3, Birleşim: 55, 18 Şubat 1969, s. 637.

¹²² Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C. 33, Oturum 3, Birleşim: 55, 18 Şubat 1969, s. 637.

seferinde sosyal adalete vurgu yapmıştır. Türkiye'nin ekonomide, siyasette ve eğitimde başta ABD olmak üzere emperyalizme olan bağımlılığından kurtulması gerektiğini kendine ilke edinmiştir.

6. Sonuç

Mustafa Şükrü Koç, 1925 yılında Kuyucak'ta doğmuş ve ilkokul öğrenimini burada tamamladıktan sonra önce İzmir Kızıllı Köy Öğretmen Okulu'na ardından da Ankara Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'ne girmiştir. Yetiştirdiği Köy Enstitüleri onun hem uzun yıllar öğretmenlik ve müfettişlik yapmasına vesile olmuş hem de kendisine öğretmenlerin mücadelesine dahil olma sorumluluğunu yüklemiştir. Bu sorumluluk bilinciyle hareket eden Koç, yükselen öğretmen hareketi içerisinde uzun bir dönem boyunca yer almıştır.

1945 yılından sonra öğretmenlerin mücadelesi örgütlü bir yapıya bürünmüş ve oldukça kitlesel hale gelmiştir. Bunun nedeni gerek siyasal düzlemde yaşanan nesnel değişimler gerekse öğretmenlerin ortaya koyduğu öznel irade olmuştur. Bu da en büyük meyvesini TÖDMF ve Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği olarak vermiştir. Şükrü Koç, köy enstitüsü çıkışlı bir öğretmen olarak başlangıçta DP'nin elinde tuttuğu TÖDMF'ye karşı Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği'nde mücadelesini sürdürmüştür. Ancak büyük bir kırılma noktası olan 27 Mayıs Darbesi TÖDMF'nin sola açık hale gelmesini sağlamıştır. 27 Mayıs'tan sonra CHP Aydın Milletvekili olarak meclise giren ve 1962'de TÖDMF'nin başına geçen Şükrü Koç'un öğretmenlerin özlük hakları mücadelesine geniş katılımlı Büyük Öğretmen Mitingi'nin örgütlenmesi ve mecliste öğretmenlerin sorunlarının dile getirilmesi yoluyla başka bir boyut kazandırdığı görülmüştür. Koç döneminde TÖDMF hem eylemsel olarak yükselişe geçmiş hem de nicel manada üye sayısı açısından ciddi bir büyüme yakalamıştır. Öğretmenlerin uğradığı saldırılara ve yaşadığı geçim sıkıntısına karşı federasyon ve meclis içerisinde etkili bir direniş gösteren Şükrü Koç, öğretmenlerin yaşanabilir bir ücrete erişmesine, sağlıklı bir ortamda eğitim vermesine ve sendikal haklara ulaşmasına¹²³ büyük katkı sağlamıştır.

27 Mayıs 1960 Darbesi sonrası neredeyse bütün siyasi çevrelerde Atatürk'e dönüş, II. Kuva-yı Milliye Hareketi gibi söylemlerin kullanıldığı görülmüştür. Devleti rayına oturma hareketi olarak görülen 27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra 27 Mayıs'ın amacına uygun olarak Şükrü Koç'un da fikirlerini Atatürk'e dönüş temelinde olgunlaştırdığı, eğitimde Köy Enstitüleri modelini yeniden hayata geçirme amacıyla hareket ettiği söylenebilir. Şükrü Koç, öğretmenlik mesleğini bir aydınlanma hareketi haline getirmek, teori ile pratiği buluşturmak, eğitimi uygarlık hedefine uygun hale getirmek için çabalamıştır. Şükrü Koç'un bütün çabalarına karşılık hem Adalet Partisi iktidarında hem de Koç'un kendi partisinden olan İsmet İnönü ile Bülent Ecevit'in başbakanlık yaptığı dönemde eğitimin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmadığı ve Köy Enstitülerinin yeniden hayata geçirilmediği görülmüştür.

Şükrü Koç'un siyasi çizgisinden rahatsız olan Nedim Evliya, Fethi Tevetoğlu, Ahmet Nihat Akay ve Ömer Lütfü Bozcalı gibi AP'li senatörler, vekiller ve federasyon içerisinde bulunup sonradan yollarını ayıran milliyetçi muhafazakâr öğretmenler 60'lı yıllar boyunca Koç'u hiç durmadan "komünistlikle" suçlamışlardır. Bu suçlamaları reddeden Şükrü Koç her fırsatta kendisini ve federasyonu Atatürkçü çizgide tanımlamayı ihmal etmemiştir. Şükrü Koç,

¹²³ İlkokul öğretmen aylıkları yüzde 35 arttırılmış, orta öğretim öğretmenlerinin birim ders ücretlerinin artışı üst sınır aylığa yaklaşmış, er olarak askere alınan öğretmenlere ek ders ücreti verilmiş ve öğretmenleri koruyucu bazı önlemlerin arttırılması karar altına alınmıştır. Ayrıca Devlet Personeli Sendikaları Yasası ve Devlet Memurları Yasası gibi önemli yasaların çıkarılmasında da Şükrü Koç'un ve TÖDMF'nin verdiği mücadele etkili olmuştur. Altunya, a.g.e., s. 106.

düşünce yapısı itibarıyla tam manasıyla solculuk ve komünistlikle bağdaştırılamayacağı gibi emperyalizme, özel sektöre ve eğitime olan bakış açısıyla dönemin Cumhuriyet Halk Partisi'nden daha solda siyaset yürüten bir politikacı izlenimi verdiği de gerçektir.

Mücadelesinin bir ayağını da Amerikan emperyalizminin Türk eğitim sistemini ve kültürel zenginliklerini kendi çıkarlarına bağımlı hale getirme girişimlerine tepkiler oluşturmuştur. Yazdığı “Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma” kitabıyla Amerika'nın siyasi ve ekonomik sömürsünün yanında eğitimsel plandaki saldırılarının tarihsel boyutuna da değinen Koç, Amerika'nın MEB üzerindeki kontrolünü eleştirmiş ve Amerika'nın bu faaliyetlerini teşhir etmeye çalışmıştır. Şükrü Koç öncülüğünde TÖDMF'nin, Türkiye'de bulunan AID misyonunun faaliyetlerini ifşa etme konusunda yoğun bir çaba sarf ettiği ve eğitimi bağımsız hale getirme iddiasıyla hareket ettiği görülmüştür.

Federasyon yöneticiliğinden sonra AP iktidarının özelleştirmeci politikalarına karşı mecliste etkili bir direnç ortaya koyan Şükrü Koç, AP iktidarının meslek okulları arasında en çok imam hatiplere önem vermesi karşısında hem laikliği ön plana çıkartmış hem de ekonomik kalkınmayı sağlayacak diğer meslek okullarının inşasının daha acil ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.

Kaynakça

Arşivler

TBMM Arşivi

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 3. Yasama Yılı, Oturum: 1, Birleşim: 65, 28 Nisan 1964.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 1, Oturum 1, Birleşim: 28, 3 Ocak 1962.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 3, Oturum 2, Birleşim: 53, 22 Şubat 1962.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 12, Oturum 2, Birleşim: 47, 12 Şubat 1963.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 13, Oturum 2, Birleşim: 52, 17 Şubat 1963.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C. 16, Oturum 1, Birleşim: 69, 10 Nisan 1963.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C. 19, Oturum 3, Birleşim: 126, 27 Haziran 1967

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C. 20, Oturum 2, Birleşim: 130, 1 Temmuz 1967.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C. 20, Oturum 2, Birleşim: 131, 2 Temmuz 1967.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C. 33, Oturum 3, Birleşim: 55, 18 Şubat 1969.

Gazete ve Dergiler

Aydınlık Gazetesi

Birlik Dergisi

Cumhuriyet Gazetesi

ÇÜTAM Kültür Evi Konuşmaları Dergisi

Fedai Dergisi

Milliyet Gazetesi

Öncü Gazetesi

Özgür İnsan Dergisi

Yön Dergisi

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

Akagündüz, Ü. – Akagündüz, S. Y., İmece Dergisi ve Dergideki Toplum Temalı Yazıların Bibliyografik Künyesi (1961-1965), Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı 60, Aralık 2017.

Akyüz, Y., Öğretmen Örgütlenmesi (Türkiye, Fransa, İsviçre’de ve Uluslararası Düzeyde), Kuruluşlar, Etkinlikler ve Sorunlar, S.B.F Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 86, Ankara, 1980.

Alişoğlu, B., Millî Eğitim Bakanlığı Sürecinde İbrahim Hulusi Öktem (1963-1965), Tarih ve Gelecek Dergisi, Aralık 2020.

Altunya, N., Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmesi (1906-2015), Yenilenmiş 3. Basım, Ankara, 2015.

Aydın, İ., TÖB-DER Tarihi, Eğitim-Sen Yayınları, Ankara, Nisan 2016.

Bağce, H. E., Türk Parlamento Tarihi, TBMM XV. Dönem (1972-1977), C. III, Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, TBMM Yayını No: 148, Ankara, 2012.

Baykurt, F., Bir TÖS Vardı, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 2000.

Baykurt, F., Türk Eğitiminde Emperyalist Etkiler, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara, Kasım 1999.

Büyükboyacı, Ş., Süleyman Demirel Dönemi (1965-1971) Eğitim Politikaları ve Uygulamalarının Türk Basınındaki Yankıları, Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2015.

Cerev, G., Geçmişten Günümüze Öğretmenlerin Sendikal Örgütlenme Mücadelesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2013.

DİSK Tarihi Kuruluş, Direniş, Varoluş 1967-1975 (Editör: Aziz Çelik), C. 1, DİSK Yayınları No: 78, İstanbul, Mart 2020.

Geray, C., Devlet Planlama Teşkilatı Kurulduktan Sonra Şehir ve Bölge Planlaması, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Nisan 1960, s. 225.

Gut, E., Köy Enstitüleri Dergisi Üzerinde Bir İnceleme. Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi, 2018.

Günay, B., Türk Siyasi Hayatında Şevket Raşit Hatipoğlu, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2021.

Güneş, G. – Durmaz, E., “Amerikan Barış Gönüllülerinin Muğla ve Çevresindeki Faaliyetleri”, Cumhuriyet’in 100. Yılına Armağan Muğla Tarihi Üzerine Araştırmalar, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2024.

Koç, A., 1965 Genel Seçimleri Öncesinde “Ortanın Solu” Söyleminin Ortaya Çıkışı. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2017.

Koç, M. Ş., Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma, Güven Matbaası, Ankara, 1970.

Korkmaz, S. B., Türkiye’de Tek Parti İktidarı (1931-1946) ve Basın: Yücel Dergisi (1935-1956) Örneği, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Ocak 2014.

Laski, H. J., Politikaya Giriş, Ayrıntı Basımevi, Ankara, Mayıs 2019.

Mert, Ö., Türkiye’de Öğretmenlerin Örgütlenme Faaliyetleri ve Fikir Eylemleri (1960-1980), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2013.

Onar, E., Türk Parlamento Tarihi TBMM – XII. Dönem (1961-1965), C. IV, Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, Ankara.

Öztan, G. G., 1961-1965 Arasında Türkiye Solunda Eğitim Tartışmaları, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Mart 2021.

Öztan, G. G., Adalet Partisi İktidarında Solun Eğitim Meselesine Bakışı (1965-1971), Mülkiye Dergisi, Mart 2020.

Seyitdanlıoğlu, M., Türk Parlamento Tarihi, Kurucu Meclis (6 Ocak 1961- 15 Ekim 1961), Milli Birlik Komitesi, Temsilciler Meclisi Üyeleri Özgeçmişler, II. Cilt, TBMM Yayını No: 158, Ankara, 2015.

Soysal, M., Barış Gönüllüleri ve Türkiye’deki Faaliyetleri (1962-1972), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2010.

Şahin, M., Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmelerine Bir Örnek: Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2014.

Şendal, T., Cumhuriyet Halk Partisinde Ortanın Solu İle Başlayan Siyasal Metamorfoza Karşı İç ve Dış Muhalefet, Tarih ve Gelecek Dergisi, Haziran 2020.

TBMM Albümü (1920-2010), C. 2 (1950-1980), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara, Nisan 2010.

Tinal, M., Kızılçullu Köy Enstitüsü: Kuruluşundan İlk Mezunlarına, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2008.

Tokaş, P., Fedai Dergisi’nde Komünizm, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık 2018.

Tonguç, E., Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç, Ant Yayınları, İstanbul, Nisan 1970.

Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen, İlkeler, Amaçlar, Yöntem, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1991), TBMM Kütüphanesi, Ankara, 1994.

Türkiye Öğretmenler Sendikası, Büyük Eğitim Yürüyüşü, İş Matbaacılık ve Ticaret, Ankara, 1969.

Ünlü, U. C., Sınıfları Aşmak: Türkiye Öğretmenler Sendikası, “Halkı Uyandırmak” ve “Devrim İçin Eğitim”. Mülkiye Dergisi, 2023.

Yaşar, S., 274 ve 275 Sayılı Kanunların Hazırlanış Süreci ve Sendikalar, Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi, 2018.